

571
E44

Gyógypaedagogiai könyvtár 6. szám.

KÖZÉRDEKÜ TUDNIVALÓK

A

GYENGETEHETSÉGÜ GYERMEKEK OKTATÁSÁRA

SZOLGÁLÓ

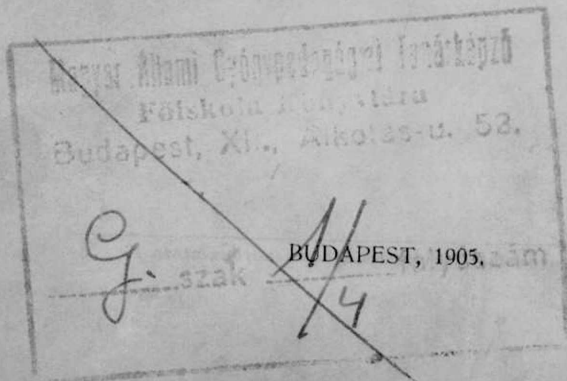
KISEGÍTŐ-ISKOLÁKRÓL.

A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztérium megbízásából szülők, tanítók és iskola fenntartók tájékoztatására

összeállította:

ÉLTES MÁTYÁS,

a budapesti állami kiegészítő-iskola vezetője.

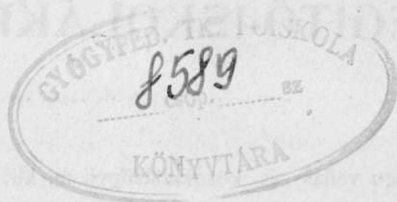
Egyetemesi könyvtárak és színházak

KÖZNEVELÉSI KÖNYVTÁR

GYERMEKEK ÉS IFJUSÁGOK ÉRTÉKELÉSÉNEK OKTATÁSÁRA

STUDIOS

KISZÉLÍTÉS ÉS KÖNYVTÁR

ÉRTÉKELÉS ÉS KÖNYVTÁR

Előszó.

Oly gyermekeket, a kik elméjüknek betegesen lassú fejlődése, vagy e fejlődésnek megállapodása folytán tanulmányaikban elmaradnak, de a kikenél még van remény arra, hogy az iskolából eredménytelenség miatt történő kizáratásuk után szakszerű *egyéni* oktatás mellett hasznos polgárokká nevelhetők: az. u. n. „kisegítő-iskolában“ helyezik el.

Hazánkban az ily gyermekekről való külön gondoskodás szükségessége még nem ment át teljesen a köztudatba, oktatásukat illetőleg téves nézetek uralkodnak. Ez a tapasztalat tette indokolttá, hogy e részben tájékoztató ismertetés adassék ki.

E tájékoztató munka utján célom, hogy a gyengeelméjűség tanulmányozására szolgáló eszközöket, a szervezeti tudnivalókat, az oktatás-nevelési módszereket, a tantervet és a legfontosabb hazai és külföldi forrás-munkákat ismertessem.

Vajha sikerülne általa a kisegítő-iskolák ügyét népszerűvé tennem s mentől több gyermek megmentését elősegítenem!

Budapest, 1905. október havában.

A szerző.

Helyszó

Ör. gyémántok, a lak. elhelyezkedés, a lakás-
helyezés, vagy a helyszínek megvalósítását követően tanul-
mányokhoz csatolva, de a kérés meg van téve
azt, hogy az iskolai eredményekről mint a fent
közvetlen közszolgálati ügyek elintézésével kapcsolatban
pótlólag nevelők: az u. n. "kisebbségi iskolákban".
Helyszó el.

Helyszó az új gyémántoknál való külön engedély-
kérés szükségességére meg nem ment az eljártak a köz-
vetlen oktatásukat illetőleg létesítéssel kapcsolatban.
Ez a tapasztalat lehet indokolt, hogy a részben léte-
ző köztársasági elnöknek adatai vannak.

E felkutatás munkáinak célja, hogy a gyémánt-
elhelyezkedés tanulmányozásán azonosítsák a gyémánt-
vezet. A felkutatás az oktatás-vezetési módszerekkel a gyémánt-
tanulmányozás és a legfontosabb feladat és feladat-tervezés-
készség fejlesztésén.

Változó körülmények között a kisebbségi iskolák ügyét meg-
szervezték, a munkát több gyémánt megnevezéssel
elvégezték.

Budapest, 1905. október havában

A. Székely

A kisegítő-iskola tanulói. A kisegítő-iskolák haszna és fontossága.

A kisegítő-iskola tanulói a gyengetehetségű gyermekek sorából kerülnek ki.

Gyengetehetségűnek általában azt a gyermeket tartjuk, a ki rendes iskolába járás mellett, az általánosan használt képzési eszközök rendszeres alkalmazása dacára, a népiskolának egykoru, közepes tehetségű növendékeivel együtt haladni, — illetve ezen iskola előirt tananyagát elsajátítani — nem képes.

A gyenge tehetség meghatározása.

A gyengetehetség — bár nem oly szembetűnő, mint pl. a hülyeség vagy imbecillitás*) — kétségkívül lelki fogyatkozás, sajnos azonban, sokszor félreismerik és hanyagságnak, figyelmetlenségnek minősítik.

Gyengetehetségű gyermekeknél a beszéd, tájékozottság, magaviselet, hangulat stb. gyakran nem tűnik fel rendellenesnek és csak behatóbb észlelésnél derül ki, hogy az illetők kevés elvont fogalommal rendelkeznek s hogy a másoktól eltanult, szajkómódra hangoztatott szavak értelmével nincsenek tisztában. Ítéző képességük igen hiányos, mások véleményére támaszkodó; mindazonáltal külső viselkedésükkel és esetleges bőbeszédűségükkel azt a látszatot keltik, mintha tehetségük nem lenne fogyatékos. Viszont egyes képességeik, pl. a számolás, kiválóan ki lehetnek fejlődve. Erkölcsi érzékük szintén hiányos s ennek befolyása cselekedeteikre, önző hajlamaikkal szemben, igen csekély.

A gyenge tehetségűség tünetei.

Ily gyermekek a népiskolában csakhamar feltűnnek elmaradásukkal s azáltal, hogy velük aránylag csekély ered-

Gyenge-tehetségűek sorsa a népiskolában

*) Ezekről bővebben ír: *Dr. Konrád Jenő*: „Elmekörtan“, *Dr. Ranschburg Pál*: „Gyengetehetségű és gyengeelméjű iskolás gyermekek“ és „A gyermeki elme és fejlődése“, *Dr. Décsi Károly*: „A gyermekek gyakorlatilag fontosabb szellemi rendellenességei“, valamint *Ellenbach (Éltes) Máttyás*: „A gyengeelméjűek világából“ című művében.

ményt is csak nagy idővesztegetés árán lehet elérni. Mivel pedig egy egész osztály néhány gyenge tanuló miatt nem hanyagolható el: az ily gyermek visszamarad, éveken át ül az alsóbb osztályokban minden eredmény nélkül, és mint társai örökös gunyolódásának s megaláztatásának tárgya, félénkké, bátortalanná lesz, elméje pedig a behatások iránt mind érzéketlenebbé válik.

Psychikai
ragályo-
zás.

De a gyengetehetségű gyermekek, gyakori súlyos testi hibáik miatt az elemi népiskolában a többiekre, különösen pedig egyes érzékenyebb gyermeki kedélyre, hátrányos befolyást is gyakorolhatnak. Számos adatunk van arra nézve, hogy pl. a hystéria, vitustánc, nehézkór (epilepsia), dadogás és hasonló bajok, egyes iskolákban valósággal járvány-szerűleg terjedtek el.*)

Ily gyermekek nevelését, oktatását tehát az elemi iskolára bizni nem lehet, mert az iskolát céljai elérésében csak gátolják a nélkül, hogy a gyengetehetségűek az oktatásból hasznot huznának.

A kiségi-
tő iskola
alapítása.

Az e téren is vezérszerepet vivő német pedagógia, az utolsó évtizedekben, a gyengetehetségű gyermekek számára külön iskolát teremtett s azt „Kiségitő-iskolának“ nevezték el.**)

A kiségi-
tő iskola
célja.

A kiségitő-iskola a népiskolához áll legközelebb; célja első sorban, hogy az oly gyermekeket, — a kik gyengébb szellemi képességeiknél fogva az elemi iskolákban eredményesen nem oktathatók — a velük való különleges foglalkozás útján, egyéniségüknek megfelelő nevelésben és oktatásban részesítse s esetleg a népiskolának visszaadhassa; célja továbbá, hogy a gyengetehetségű gyermekeket a saját hatáskörében az elemi ismeretekben lehetőleg kiképezvén: hasznos tevékenységre szoktassa és a szakszerű iparágaknak előiskolájául szolgáló kézügyességi oktatás által, oly általános ismeretek birtokába juttassa, melyeket idővel valamely iparnál is haszonnal és eredménnyel érvényesíthetnek; célja végül, hogy a hibás beszédű gyerme-

*) Dr. Laufenauer K. „Az idegélet világából“.

***) Az első kiségitő iskolát Halleban nyitották meg 1859-ben. Ma pedig Németországban és Svájcban 360-nál több osztályban tanítják a gyengetehetségű tanulókat. (Wintermann 1901-iki kimutatása.) A porosz közsökt. miniszter a kiségitő-iskolák szaktanítói fizetésének kiegészítését pedig magára vállalta. (Unt. min. Erlass: 1030/94. 2606/901.)

keket, különleges kiejtési gyakorlatok által, beszédbeli hibáiktól lehetőleg megszabadítsa.

A jelzett cél elérésére az iskolának 6 éves tanfolyama van s ennek megfelelőleg a tananyag minden osztályban fokozatosan bővül.

A „kisegítő-iskola“-ban a gyenge-tehetségű tanuló kedélyi élete lassankint egészen átváltozik. Játékuk megélénkül úgy, hogy laikus egyénekre a teljesen normális gyermekek benyomását teszik. A velük való egyéni foglalkozás mellett a tanulásban is előrehaladnak, sőt vetélkedést is látunk közöttük kifejlődni. Az a gondolat, hogy gyenge-tehetségűek iskolájába járnak, sohasem bántja őket.

Az eredmény, melyet a „kisegítő-iskolák“ a gyenge-tehetségű tanulókkal értek, a hozzáfűzött várakozást teljesen kielégíti. *Wintermann* pontos statisztikai adatok alapján kimutatta, hogy 1898-ban a németországi kisegítő-iskolák növendékei közül 72% az életben keresetre képesnek bizonyult, 19% csak részben mutatkozott annak, 9% pedig keresetképtelen maradt. 1901-ben készült újabb kimutatás ennél is kedvezőbb eredményekről számol be: a keresetképesek száma ekkor 83%-ra emelkedett. (Ez egyébként a felvételre kerülő gyermekanyag minőségétől is függ.)

A kisegítő-iskolák kiváló fontosságát és hasznát az iskolafentartók is mindenütt elismerik s az ily irányú törekvéseket erkölcsileg és anyagilag hathatós támogatásban is részesítik.

Hazánkban 1898-ban állította fel a közoktatásügyi kormány az első ily iskolát gyenge-tehetségűek számára *Buda-pesten*, I. Alkotás-u. 53. szám alatt a gyengeelméjűek állami intézeteivel kapcsolatosan. 1900-ik évben a pesti oldalon is létesített egy ily állami iskola, mely ma már teljes, hat felmenő osztálylyal bír s jelenleg *VIII. ker., Mosonyi-u. 8. sz.* alatt van elhelyezve.

Az itt elért eredmények által buzdítva 1902—3. tanévben Budapest székesfőváros is állított néhány ily osztályt népiskolái mellé. Vidéki városaink körében is kezd ébredni az érdeklődés a gyenge-tehetségűek sorsa iránt.

A gyenge-
tehetségű
gyerme-
kek sorsa
a kisegítő
iskola-
ban.

A kisegi-
tő iskolák
ered-
ménye.

A kisegi-
tő iskola
és az is-
kolafen-
tartók.

II.

A kisegítő-iskolák szervezése.

Hol indokolt kisegítő iskola felállítása?

A kisegítő-iskolák felállítására vonatkozólag nyújtanak a következő adatok felvilágosítást: *Braunschweig* 120 ezer lakossal bíró város, 1894-ben 158 gyengetehetségű gyermeket taníttatott kisegítő-iskolában; itt tehát 750 lakosra esett egy gyengetehetségű tanuló. *Svájcban* 1897-ben összeírták az összes iskolaköteles korban levő fogyatékos (vak, siketnéma, gyengetehetségű és hülye) gyermekeket s az ország közel 3 millió lakosa között 5052 gyengetehetségű gyermeket találtak, vagyis 600 lakosra esett egy gyengetehetségű tanuló.

Budapest székesfőváros tanügyi osztálya által eszközölt összeírás szerint (1902—3. tanév elején) 760-ra rugott a gyengetehetségű tanulók száma, a mi a lakosság 0.1 százalékának felelne meg. Többféle számítást véve alapul az adatok hitelessége valószínű s a magyar városokra nézve is elfogadható az a számítási alap, mely szerint 700—1000 lakosra esik egy gyengetehetségű iskolaköteles gyermek.

E szerint tehát legalább minden 20—30 ezer lakossal bíró városban kellene egy-egy külön osztályt, illetve kisegítő-iskolát állítani gyengetehetségű tanulók számára.

Kisegítő osztály és kisegítő iskola

Itt meg kell jegyezni, hogy a kisegítő-osztály és a kisegítő-iskola elnevezések nem vonatkoznak egyazon intézményre. Ugyanis a létező ily iskolák elhelyezését illetőleg, kétféle megoldási módot találunk. Az egyik mód a népiskola épületében szorít helyet a gyengetehetségűek külön iskolájának is, a mely ily alakban nem egyéb, mint a népiskolának a tanulók tehetsége szerint elkülönített egyik párhuzamos osztálya; innét a *kisegítő-* vagy *külön-osztály* (*Specialclasse*) elnevezés.

A másik mód az, hogy a város legkönnyebben megközelíthető központi helyein, a szükséghez képest megfelelő külön épületeket rendeznek be e célra, a hol a környékbeli iskolák összes gyengetehetségű tanulóit elhelyeztetnek; ezek az u. n. *kisegítő-iskolák*.

A *kisegítő osztály* rendszert ma még sok helyütt alkalmazták, sőt mindenütt ezzel veszi kezdetét a gyengetehetségükről való gondoskodás. Azonban a kérdést e rendszer véglegesen nem oldja meg. A gyengetehetségű gyermekek testi és lelki fogyatkozásaira tekintettel és az egészséges gyermekek csufolásának és zaklatásának elkerülése miatt, a közös épületben való elhelyezés kártulendő. A tapasztalat továbbá azt is bizonyítja, hogy minél alacsonyabb színvonalu a *kisegítő-osztály* gyermekanyaga, annál könnyebben befolyásolható az minden rosszra és megeshetik, hogy a mit a kisegítő-iskola nagy fáradtsággal javított, azt rossz befolyás és példa semmivé teszi. Már pedig ezt közös épületben alig lehet megakadályozni. De ellene szól az *osztályrendszernek* a kisegítő-iskolák tanítási rendje is, melynek a gyengetehetségűek lelki állapotához, egyéniségéhez kell alkalmazkodnia, ami népiskolával kapcsolatosan, alig valószínűsíthető meg. Végül az osztályrendszer mellett a különböző értelmi fokon lévők egyúttanítását (osztálycombináció) sem lehet elkerülni; ez pedig a tanítás egyéni jellegét s a csakis ez uton biztosítható eredményeket veszélyezteti.

Az ily osztályok tehát elkülönítendőek a népiskolától s a gyengetehetségű gyermekeknek a többiekkel az iskolában való érintkezése meggátlandó.

A hol csak lehetséges, a külön osztályokat a fenti okokból *kisegítő-iskolákká* szervezik át, illetve fejlesztik ki.

Ha ezeket a külön „*kisegítő iskolá*“-kat vizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy külsőleg nem különböznek azok a többi népiskolától. A gyermek nem is sejtí, de a szülőkön kívül más sem igen tudja, hogy ez nem rendes népiskola.*)

Az iskola elhelyezésénél lehetőleg figyelem fordítandó arra, hogy az ablakok délre vagy délkeletre legyenek, hogy minél több meleg napsugár érje a gyengéket. Az iskolaszobák berendezése legyen barátságos, a falak díszíttessenek szemléltető képekkel, melyeknek kiválasztására, a színezés élénkségére, nagy gond fordítandó.

*) Talán felesleges is említenem, hogy a tanítóknak mindenütt a legszigorúbban tilva van, hogy hanyag vagy gyengébb tanulóikat a kisegítő-iskolába való küldéssel fenyegetessék. Természetes, hogy a tanítóság e tilalom nélkül is őrizkednék ilyesmitől.

Tanórák. Miután a gyengetehetségük gyorsan kifáradnak, a tanórákat lehetőleg megrövidítik a kisegítő-iskolában, úgy hogy egy tanítási óra 30—40 percig tart. A tanórarend úgy van összeállítva, hogy a fásasztóbb tárgy után az elmét kevésbé igénybe vevő óra következék; a délutáni órákon pedig csak gyakorlati tárgyak (ének, torna, kézimunka) szerepelnek. A tanítás az alsó fokon (I—II. oszt.) 18—20, a középsőn (III—IV.) 20—24, a felsőn (V—VI.) 24—28 heti órára terjed. Általános jelszó a kisegítő-iskolákban, „sok mozgás a szabadban, sok játék, sok változatosság, kedélyesség és vidámság, ehhez járuljon mérsékelt adagokban a szellemi munka és komoly foglalkozás.“

Napközi otthon. Több nagy városban újabban *nappali otthont* — fél-internatust — is szerveztek a kisegítő-iskolák mellé, melybe a gyermekek már kora reggel bemehetnek, egész napon át célszerűen foglalkoznak, iskolai teendőket végeznek s ott maradnak mindaddig, míg szüleik a munkából hazatérnek. Ez az intézkedés egyrészt megmenti őket az utcán való kóborlástól és az ezzel járó veszélyektől, másrészt állandó és célszerű foglalkoztatás, játék által munkakedvet önt lelkükbe; egyszerű egészséges táplálkozás által pedig testi fejlődésüket is nagyban elősegíti. Ezen otthon is amellet szól, hogy a kisegítő-iskolának külön épülete legyen, mert ott sok oly üdvös intézkedést lehet megvalósítani, melyekre a népiskolával kapcsolatos osztályok nem alkalmasak.

A kisegítő-iskola önálló legyen. Dacára tehát annak, hogy a kisegítő-iskola a népiskolának kiegészítő része, szükséges a kisegítő-iskolák önállósága, úgy a külön megfelelő iskola helyiség, — mint a külön szabályzat — külön tanterv — külön szakképesített tantestület tekintetében.

Az internátus. A kisegítő-iskola ideális megoldása, az internatus lenne; számolva azonban az anyagiakkal — egyelőre kisebb helyeken a kisegítő-osztályokkal, nagyobb helyeken pedig a fentebb idézett rendszerrel is meg kell elégednünk.

A növendékek kiválasztása. Úgy a növendékek szellemi fejlődésére, mint az egész iskola működési eredményére rendkívül fontos az a körülmény, hogy a kisegítő-iskola megfelelő növendék anyaga felett rendelkezék. E célból a felvételeknél körültekintéssel

kell eljárni. A kisegítő-iskola főleg a népiskolától veszi át a gyengetehetségű tanulókat, tehát az első véleményt a gyermek gyengébb tehetsége és a népiskolai oktatásra alkalmatlan volta tekintetében szintén a népiskolának kell kimondania. Az általánosan elfogadott eljárás e részben a következő: a népiskolai tanító, ha egyik tanulóját gyengetehetségűnek tartja, erről azonnal értesíti az igazgatót, s a gyermek behatóbb megfigyelés alá kerül. A félév vagy a tanév végén pedig e megfigyelések alapján egy, ezen füzet végén ismertetett kérdőívben, minősítést állítanak ki az illetőről.

E minősítés alapján az illető gyermeket egy bizottság veszi szorgos vizsgálat alá, melynek tagjai az illető népiskola igazgatója és osztálytanítója, a kisegítő-iskola vezetője vagy egyik tanítója és a kisegítő-iskola orvosa, kinek lehetőleg az elmeorvosban, pszichiátriában járatos orvosnak kell lennie.

E bizottságra azért van szükség, hogy tévedések elő ne forduljanak s oly gyermek ne kerüljön a kisegítő-iskolába, a ki nem odavaló.

A bizottság a hozzáutalt gyermekeket külön-külön megvizsgálja s a vizsgálat alapján hozott határozatot röviden meg is indokolja.

A bizottságnak elve az, hogy csak azokat a gyermekeket teszi át a kisegítő-iskolába, a kik szellemileg annyira gyengék, hogy a népiskolai tanításban haszonnal nem vehetnek részt s a kik a legegyszerűbb életviszonyokhoz megkivántató alapismereteket sem tudnák ott elsajátítani.

A bizottság határozata közöltetik a szülőkkel is. A legtöbb szülő látva azt, hogy gyermeke az elemi iskolában nem halad, készséggel adja őt a kisegítő-iskolába.

Nem vehetők fel*) a kisegítő-iskolába az epileptikus, valamint a nagyobb mérvű testi fogyatkozású an szenvedő gyermekek, továbbá a hülyék, kik zárt intézeti nevelésre szorultak; a vak, siketnéma és oly nagyothalló gyermekek, kik a halló gyermekek tanításában eredménnyel nem vehetnek részt; oly normális képességű gyermekek, kiknek elmaradását betegség, iskolamulasztás, hanyagság, az osztály túltömöttsége stb. okok idézték elő, oly gyermekek, akik

*) Az állami kisegítő-iskola szabályzatából.

csak egyes tantárgyakban gyengék s végül nevelés és ápolás híján elzüllött gyermekek, kik javítóintézetbe valók.

Az olyan gyermek, aki elemi iskolába még nem járt, csak különösen indokolt esetekben vehető fel a kisegítőiskolába.

Meddig
maradjon
a gyenge
tehetségű
a népiskolában?

Kezdetben csak akkor vettek fel gyengetehetségű gyermekeket a kisegítőiskolába, ha azok megelőzőleg legalább két évig a népiskolába jártak. Ezt azonban általános szabálynak elfogadni nem lehet, mert sokszor rövidebb idő is elegendő arra, hogy a szellemi fogyatkozást megállapíthassuk. Szigorúbb eljárásnak a kisegítőiskolák létesítésekor van helye. Hosszabb próbaidő ilyenkor azért ajánlatos, nehogy oly bukott tanulókat sorozzanak a gyengetehetségűek közé, kik nem oda valók.

Ott, ahol a kisegítőiskolában a növendékek kiválasztása körül már helyes gyakorlat honosodott meg, a gyengetehetségűeknek a népiskolában való tartózkodását, időkimélés szempontjából is, lehetőleg meg kell rövidíteni.

Kelégítő
fejlődésű
gyermekek
vissza
mennek a
népiskolába.

Oly gyermek, aki a kisegítőiskolában, már rövid ottléte után is kielégítő fejlődést mutat, az év végével haladéktalanul visszaadandó a népiskolának. Azonban a tulajdonképeni gyengetehetségűek, erre nem alkalmasak, az ilyeneknek elsőrangú érdeke, hogy egész iskolaköteles korukon át, a kisegítőiskolában maradjanak. Ugyanis a valódi gyengetehetségűnél csakis az elméleti képességnek megfelelő oktatás által való fejlesztéséről s a hasznos lelki tevékenység bizonyos fokára emeléséről lehet szó, ami a népiskolában uralkodó tömeges tanítási módszerrel el nem érhető. Az ilyen gyermekek, ha a népiskolába helyeztetnek vissza, a várakozásnak ott rendszeren nem felelnek meg és szellemileg ismét elsatnyulnak. Egyedül a kisegítőiskola van tehát hivatva, hogy lelki képességükhöz mérten számukra hozzáférhetővé tegye mindazt, amire a legegyszerűbb embernek szüksége van, hogy az életben boldogulhasson.

A felvett
gyermekek
további
sorsa.

A kisegítőiskolába felvett gyermekek, alapos megfigyelés után, képességüknek megfelelő csoportba helyeztetnek. Az órarend pedig úgy van a kisegítőiskolákban megállapítva, hogy az erre alkalmas növendékeket, esetleg egyik-másik tárgyból, melyben több képességet árul el,

a megfelelőbb magasabb osztályba lehessen küldeni s e végből minden osztályban, ugyanabban az órában adják elő a rokontárgyakat, (pl. 8—9-ig mindenütt beszéd- és értelemgyakorlatot tartanak; 9—10-ig az összes osztályokban számolnak stb.)

A teljesen kiépített kisegítő-iskolák legnagyobb része hat felmenő osztálylyal bir; a kisegítőben tehát a tanköteles kor a 15-ik életévig tart, illetve részben kiterjed az ismétlődő iskolára szánt évekre is.

Hogy osztott vagy osztatlan legyen-e a kisegítő-iskola, arra nézve a helyi viszonyokat is mindig tekintetbe szokták venni. Az egy osztályú kisegítő-iskola általában csak átmeneti intézmény lehet, melynek idővel mindig több és több csoportja fog képződni, növekedő tanulószámmal és emelkedő tancélokkal.

Rendkívül megnehezítené a tanító munkáját az a nagy különbség, a mely az osztatlan kisegítő-iskola egyes növendékei között fennáll; a hol tulajdonképpen minden tanuló egy-egy külön elbánást igénylő egyed, a kivel minden órán külön kell foglalkozni; így azután az idő rövidege miatt lelkiismeretes munkálkodás után sem mutatható fel kellő eredmény.

Ez okból még kisebb városokban is, — hacsak lehet — legalább két tanítóra bizandó a kisegítő-iskola; a gyermekek pedig az alsóbb osztályba két, — a felsőbb osztályba pedig legalább négy évig járnának. A gyermekek *nem* szerint való elkülönítése a kisegítő-iskolában csak a tornánál és kézimunkánál indokolt; a kézimunkánál is csak a felsőbb fokon, a speciális női kézimunkák miatt. Az osztályokban mindenütt együtt tanulnak a fiúk a leányokkal.

Azokban az osztott kisegítő-iskolákban, ahol minden osztálynak külön tanítója van, ugyanaz a tanító tanítja a gyermekeket az első osztálytól kezdve végig. Ennek az a nagy előnye, hogy így a tanító az eredményért felelős, de viszont a gyermek egyéniségét is jól kiismerheti; a tanító és tanítvány közötti viszony bensőbbé lesz s így annak nevelői befolyása eredményesebbé válhatik; végül, hogy a kevésbé háladatosnak látszó munka mellett is láthatja és élvezheti a tanító,

A teljesen kiépített kisegítő iskola.

Osztott vagy osztatlan legyen-e a kisegítő iskola?

Felsőzálló rendszer.

hosszú fáradozásának gyümölcsét. A munka, a mit így végez, teljes lehet és kiismerve növendékeit, könnyen adhat tanácsot és irányítást jövőre életpályájukra. E rendszer mellett az ellenőrzés is meg van könyítve.

A tanulók száma.

Osztatlan kisegítő-iskolában egy tanítóra 15-nél, — osztott iskolában pedig 20-nál több gyengetehetségű gyermeket — a tanítás eredményének kockázatása nélkül bizni nem tanácsos.

Képzés tartama.

A tanulók közül azoknak, akik a tanköteles kort már túllépték ugyan, de nem végezték el a teljes tananyagot, — ha kilás van arra, hogy a kitűzött célt rövid időn belül még elérhetik, — a kisegítő-iskola látogatása továbbra is megengedhető. Viszont oly esetekben, mikor a további iskola-látogatás céltalan, az illető elbocsátandó.

Törzslapok.

Az elbocsátásnál, az iskolai bizonyítványon kívül általános tájékoztatást nyújt az iskola, a törzslapok útján, az elért fejlődésről, keresetképeségről, stb. Ezen adatok az anyakönyvbe is bejegyzendők s az orvos és tanító írják alá. A törzslapok később az életben is jó szolgálatot tehetnek tulajdonosának, de igen sok esetben, (pl. büntetteknel, katonaságnál stb.) felvilágosításul szolgálhatnak a hatóságoknak is.

III.

Nevelés-oktatás.

A gyengetehetségű gyermekek szakszerű nevelése és oktatása közben végzett *hosszas megfigyelések**) folytán sok oly tapasztalattal rendelkezünk, melyeket az oktatásnál haszonnal érvényesíthetünk.

Főbb fogvatkozások.

Említettük immár, hogy a gyengetehetségűeknek sajátos szokásokat, erkölcsi hibákat, rossz hajlamokat stb. találunk; e mellett igen feledékenyek s engedetlenek azok.

*) A megfigyelések módjaira vonatkozólag becses utmutásokat találunk: dr. Ranschburg Pál „Gyengetehetségű és gyengeelmű iskolás-gyermekek“ és „A gyermeki elme fejlődése és működése“ Nagy László „Magyar-Tanítóképző“ 1901 2—3—4. évf. és „A lelki élet ismertetése“ című műveiben, továbbá a „Gyermektanulmányi bizottság“ felolvasásaiban.

Ezen s több efféle jelenségnek egyik oka az *akaraterő* gyengesége. A másik oka az *ítélő és emlékező* képességük fogyatékosága. A gyenge akaraterő és a helyes erkölcsi érzék megszilárdítása, a fogyatékos itélő és emlékező képesség fejlesztése, egyszóval az egész lelki működés magasabb színvonalra emelése, a kisegítő-iskolának *első* rendű feladatát képezi. És mivel ennek a célnak alárendel mindent, sőt magát a tanítást is: a kisegítő-iskola *első sorban nevelő* — s csak másodsorban tanintézet.

Az eredmény attól függ, vajon tud-e a tanító a gyenge Akarat. akaratra oly hatást gyakorolni, hogy az az elmét a tanítás megfigyelésére kényszerítse.

Az akaratot leghathatósabban a fegyelmezés által képezhetjük. Ennek eszközei vagy közvetettek, — ide tartozik az oktatás és a szoktatás, — vagy közvetlenek; ide sorozhatjuk a tilalmat, az intést, a dorgálást, a dicséretet és jutalmazást. E tekintetben a növendékek különböző szellemi fejlettségének tekintetbe vételével, minden tanító szíve, lelki ismerete, tudása és tapasztalata alapján járjon el. Eljárásának azonban csak akkor lesz eredménye, ha az a gyermek lelki és testi életének *megfigyelésén* alapszik. Kérdezze ki a szülőket is a gyermek hajlamairól, mert csak e tapasztalatok alapján lehet a helyes fegyelmezési módot alkalmazni. Sohasem szabad azonban szem elől téveszteni, hogy a gyengethetőségük tettei, rendszerint öntudatuk korlátoltságából erednek.

A fegyelmezett akarat működése a figyelem által nyilvánul. Eleinte megelégedhetünk, ha a tanuló figyelmét rövid időre le tudjuk kötni. Csak *fokozatosan lehet őt fokozottabb figyelemre szoktatni*. Hogy e célt elérhessük, a kisegítő-iskolában állandóan az érzékek fegyelmezésére, gyakorlására kell törekedni, hogy t. i. a gyermek azt és annyi ideig érzékelje, ameddig a tanító kívánja. Csak ezután és ennek alapján lehet áttérni a tulajdonképeni *szemléltetésre*.

Már *Comenius*, 1632-ben irt „*Didactica magnájában*“
kiemeli az érzékek gyakorlásának, mint a könnyű tanulás és tanítás alapfeltételének fontosságát. A gyermeknél, első sorban az érzékszervek gyakorlandók s csak azután fokozatosan a felfogás, az emlékezet és végül az ítélet. Ugyanis minden tudás a szemlélettel kezdődik s a képzelőtehetség

Az érzékek gyakorlása.

segélyével vésődik az emlékezetbe. Amit a tanulóknak meg kell tanulni, azt világosan szétbontva kell eléjük adni s érzékeiket, lehetőleg igénybe venni. E célra szolgálnak a szemléltető eszközök. *Rousseau* „Emile“ című munkájában még behatóbban foglalkozik az érzékszervek gyakorlásával s azoknak a fejlődésre való fontosságával. A nevelés színterén, mindjárt a születés után kezdődik, mert a gyermek, mielőtt beszélni tudna, mielőtt értelme és képzelőtehetsége ébredne, tapasztalataival tanítja magát; arra figyel, ami közvetlenül hat érzékszerveire. Ezek képezvén ismereteinek első tárgyát, gondoskodni kell, hogy megfelelő sorrendben kapja azokat. Érzéki benyomásainak összefüggését, kapcsolását az azokat előidéző tárgyakkal, lehetőleg szemléletileg kell kimutatni. Tapintási ösztönének, hogy mindent megfogjon, nem szabad tehát ellentállani, mert ennek sok ismeretet köszön, u. m. a tárgyak hőkülönbségét, kemény vagy lágy voltát, súlyát stb., a látó és tapintó érzék-észleleteit összeveti s előre megszokja értékelni szemével azon benyomásokat, melyek ujjaira gyakoroltatni fognak. *Rousseau* szerint érzékeink azon első tehetségek, melyek bennünk kifejlődnek és tökéletesbednek. Először tehát azokat kell gondozni. Sajnos azonban, elszokták őket hanyagolni. Érzékünk gyakorlása alatt nem csupán azok használatát érti, hanem azon képességet, hogy általuk helyesen tanuljunk itélni, megérteni; mert csak úgy tudunk érzékelni, ahogy azt megtanuljuk. Folytonos gyakorlásnak van kitéve az egész test felületére kiterjedő tapintás szerve, melylyel az első tapasztalatokat szerezzük; ez legkevésbé szorul gyakorlásra. Ajánlja *Rousseau* a sötétben való járás gyakorlását. Csendben, a tapsolás visszhangja segélyével megismerjük a tér nagyságát, annak részeit. A nyitott ajtó finom léghuzam által áruházza el magát. A reánk ható levegő mozgásából, annak irányát, — az áram sebességét — is megállapíthatjuk. A tapintás által szerzett itéletek felületesebbek más érzékénél. Használjuk ugyanis emellett a látás érzékét is s előbb meglátva valamely tárgyat, itélünk, mielőtt tapintanánk. A tapintás igazolja, a más érzékek által szerzett előzetes következtetést; kiegészíti a látást s a hallást is, mivel a hangzó testek rezgései tapintathatók. A gyermek látó érzékét *Rousseau* a magasság, mély-

ség, hosszúság, távolság helyes megítéltetése által ajánlja gyakorolni. A mérésre s a távolság megbecsülése iránti érzék felköltésére több mód van. Legkevésbé a látás érzékétől választható el az elme ítélete. Sok idő kell ahhoz, hogy helyesen lássunk. A látási benyomásokat tehát sokáig kell az érzési benyomásokkal egybevetni, hogy a szem helyes alaki és távolsági benyomást adjon. Menés, tapintás, számolás mérés útján tanuljuk a kiterjedést értékelni. Nem szabad azonban azonnal a mérésről a megítélésre átmenni. A gyermekek első értékelési kísérleteit, méréseket kell ellenőrizni. A természetes mértékek, lépés, karok stb. figyelembe veendőek. Fontos a rajzoltatás, a biztos látás szempontjából és a kéz ügyesítésére, még pedig a természet után való rajzolás, mert fő arra megtanítani a gyermeket, hogy helyesen lássa a tárgyakat.

A hallószervet leginkább a beszéd által gyakoroljuk. Meg kell tanítani a gyermeket egyszerűen, érthetően beszélni, jól szótagolni, helyesen kiejteni és hangsúlyozni; állandóan elég hangosan beszéljen, de ne túlságos lármásan. Az énekelésnél a hang tisztán, egyenletesen, simulékonyan hangozzék; a hallószerv az ütem és összhang iránt fogékonyabb teendő, ennél több nem szükséges. Hasonló módon javasolja *Rousseau* az izlés és szaglás szerveinek gyakorlását. Ezen érzékek gyakorlása úgyszólván elválaszthatlan egymástól.

Guthmuth német pedagógus grammatikájában rendszerebben tárgyalja az érzékgyakorlatokat. E gyakorlatok *Guthmuth* szerint önmagukban nem javítják és élesítik a szerveket, csak érzési képességük finomítására szolgálnak. Oly egyéneknél szerzett tapasztalatokból, kiknél egyik érzék hiányzik, következteti, hogy a többi érzék működéséi zavarai folytán és a használni kívánt érzék kizárólagos gyakorlásával, a gyakorlottság a legnagyobb mértékig fokoztató. Az érzékek gyakorlatánál majd a szemet kötik be, majd a fület dugják be, majd más érzéktől tartják távol a behatásokat. *Guthmuth* természetes és mesterséges gyakorlást különböztet meg. Előbbi az érzékek említett kizárása nélkül történik, — utóbbi egy érzék kizárólagos gyakorlásából áll s 8–10 éves korban kezdődik. A tapintás gyakorlásánál a szemet beköti s tapintás útján kell személyeket, tárgyakat megkülönböztetni

stb. A látás érzéke részint a szobában, részint a szabadban gyakorlandó. Rendellenes: távolból olvastatni, anyagokat megismerni, nagyság-értékelések stb. Itt Guthmuth is kiemeli a rajzoktatást. Egy mintalap színvegyületeiből, a főszíneket tanulja megkülönböztetni s árnyalataik szerint papírra fenni, vagy szóval megjelölni, mily színekből jöttek létre az árnyalatok. A hallás gyakorlása főleg a zene útján érhető el; kitünő gyakorlat erre a hangszerek hangolása általában. Játékok kapcsán a hangról a személyt megismerni stb. Hallás útján a nagyságot, alakot, minőséget kitalálni már bajosabb.

A szaglás gyakorlása, virágok, ételek, viráglevelek, friss és szárított fánemek szagoltatása által, bekötött szemmel történik. Azon érzék veendő legelsőben gyakorlásra, mely a leggyengébbnek tűnik fel. G. Vieth „Versuch einer Encyclopädie der Leibesübungen“ Berlin 1795. c. munkájában szintén csatlakozik Rousseau és Guthmuth nézeteihez. Ch. Bell, a híres anatomus és physiologus a Kéz-ről irt munkájában (London 1834) kevésbé ismert és méltányolt több érzék összekapcsolásáról beszél, ezt ajánlja a közelebbi benyomások tökéletesítése végett s következőképpen annak lehetőségét is tárgyalja, hogy egyik érzék a másikat helyettesítheti. Ezen helyettesítés olyképen, hogy a lélekben ugyanazon képzetek támadjanak nem lehetséges. Pl. ha valaki megvakul, a figyelem és akarat folytatólagos megerősítése s más érzékek gyakorlása által, az elveszett benyomásokat pótolni nem képes. A tapintási érzék rendkívüli módon finomítható. Bellnek az izomérzésről közölt adatai ezen érzésről ma fenálló nézeteink alapját képezik. Jó részben az izomrendszer erőlködési érzése útján juthatunk a test és tagok állásáról biztos tudatra, miközben nincs sem látó-sem támpont, mely ezen erőlködések irányítsa.

Érezzük tagjaink állását, bár nem látunk s nem érintünk semmit. Testünk ezen állását annak egy belső tulajdonsága folytán vagyunk képesek észrevenni, mely a tevékenység mérvének (fokának) tudatában s az izmok csoportosításában áll. Nem tudnók izmainkat uralni, ha az izmokban elhelyezett érző idegek révén, az izmok állapotának tudatával nem bírnánk, mielőtt az akaratnyilvánítás megtörténik. Az izomérzés szoros kapcsolatban van a szemmel és

a tapintó érzékkal. Az izommunkát az érzésnek kísérsnie és irányítania kell; ennek gyakorlása sok oly ismeret szerzésénél fontos, melyet más érzék útján vélnek elérhetni. Ma tudjuk, hogy az izomérzéseken kívül, igen nagy mértékben elősegítik a tagjaink helyzetéről, mozgásairól való tájékozásunkat az ízületekben elhelyezett érző szervek és idegek is.

Főleg a fogyatékos elméjűek nevelésének első alapja kell, hogy az érzékek gyakorlása legyen. A módokat illetőleg, *Seguin* műve is „Traitement moral, Hygiène et éducation des enfants idiots et des autres enfants arriérés, Paris 1846“ kitűnő útmutatásokat tartalmaz az érzékek gyakorlására. *Degerando* munkái is utalnak erre. *Stötzner* munkája „Schulen für schwachbefähigte Kinder Leipzig 1864“ erre módszertani útmutatásokat is tartalmaz. *Sengelmann* munkájában is van erre utalás és sok más műben, melyekből csak a stettini gyógy- és ápoló-intézetek emlékiratát, *Dexter* értekezését, a mozgások kiművelésénél a legcélszerűbbnek folytonos fenállásáról s *Hoffa* művecskáját „Az orthopädia az idegyógyászat szolgálatában“ c. művecskáját említem.

Aki a fogyatékos elméjűek oktatásáról ír, az nem mellőzheti az érzékszervek rendszeres gyakorlatát s tényleg majd minden munkában találunk is rá utalást. A modern tornaoktatásnál is rámutatnak ennek fontosságára. 1859-ben *Schreber* adott ki egy ily könyvecskét, mely sajnos nem kapható: „Die planmäßige Schärfung der Sinesorgane“. *Dubois Reymond* a gyakorlásról tartott híres előadásában hangsúlyozza annak szükségességét, hogy az érzékszervek gyakorlása a testgyakorlás egy részét képezze. Nem csak a mozgató, de az érzési idegrendszer és a lelki működések is gyakorolhatók és a gyakorlást meg is kívánják.

Az idegrendszer tisztán érzéki részében, elválasztva minden mozgástól is, mutatkozik a gyakorlat. Élesíti és helyesbíti a zenei érzést, felső hangokat, a nemteljes közöket, dissonanciákat többnyire ez teszi hallhatókká. Gyakorlással nő a regehártya színérzéke, a távolsági tájékozódási érzék, a szemmérték. Az empirikus elmélet szerint csak a gyakorlat tanít meg látni.

Amint a gyakorlat megtanít fölösleges izommozgások elhagyására, úgy tanít felesképek elhanyagolására. Így a két

szemmel látásnál keletkező kettős képeket is megszokjuk észre nem venni. A gyakorlat sem dönti azonban meg azt a szabályt, hogy indirekt nézésnél a recehártypontok felé figyelmünket csak átmenetileg, bizonyos erőlködéssel fordíthatjuk. A vegyész orra, bár rossz szagok iránt érzéketlen, versenyez érzékenységre a spectral analysissel. Fejleszthetők a hő-, nyomási- és helyi érzések, különösen a tapintási körök, melyekben 2 érintés még elkülönítve érezhető. Amint a gyakorlat finomítja az érzékeket, úgy árt a nem gyakorlás.

Az érzékek gyakorlásának pszichológiai törvényeit megvilágíthatjuk, ha a *Ziehennel* azokat, egy szenvedőleges (passiv) gyakorlási módra, — mely az érzékeknek, az ingerek által való közönséges izgatásában áll — s egy inkább activ gyakorlási módra osztjuk be, mely az adott ingernek megfelelő izomműködést feltételez s a figyelemnek megfeszítését igényli. Minden *tudat-tartalom* lehet szubjektív és objektív. Az objektívek legtágabb értelemben a képzetek, mert képzet az, amit magunk elé állítunk, akár megfelelő neki igazi tárgy, akár nem (*Wundt*). Ha nem, akkor: emlékezeti képzet, ha igen: érzéki képzet (ézés). Az alanyi öntudattartalmak megfelelnek a kedélyi mozgalmaknak, (érzelmek, hangulatok, indulatok, akaratnyilvánítások). Az érzéki képzetek fejlődése első sorban az egyszerűbb értelemben vett, inkább szenvedőleges érzéki gyakorlatoknak köszönhető. Csak lassan csatlakozik hozzá a másik gyakorlási mód. Az érzékek kiképzésének mértéke: az érzékek különböztetési érzékenysége, mely egyuttal mértéke a gyakorlatoknak is.

A gyakorlat, valamely működés tökéletesedésében áll, annak ismétlése által (W.) A gyakorlat alapja az ingerlékenység fokozódása az izgatás által; s mivel ezen jelenség az idegrendszer minden eleméhez eljut, ebben kell keresnünk azon nagy változások okát, melyeket az idegkészülékek s az azokkal kapcsolatos szervek a működés folytán szenvednek. Ha ezen változásokat az általános fejlődésre kiterjesztjük, a szerveket is jelentékeny részükben úgy foghatjuk fel, mint működésük termékeit (W.) Ebből folyik, hogy a gyakorlatok elemi alapja lényegileg az ingerlékenység fokozódása az ingerek által. Az ingerek *Goldscheider* szerint szükségesek a neuron = idegegység (idegsejt és rost) alka-

tának fenmaradásához; ha az ingerek teljesen és tartósan megszűnnek, a neuron összezsugorodik. Vitás még, hogy csak térfogata változik, vagy teljesen elkorcsosul. Az inger elmaradása, valamint annak tulságos foka is káros a neuronra s hajlamosság esetén elfajulásra vezet. Az elfajulást sokszor késlelteti a kimélet, míg a tulságos inger és szolgáltatás sietteteti az elfajulást. Legfontosabbak a klinikai megfigyelések és kórbonctani bizonyító leletek. *Schwann, Hannover, Rosenthal, Kölliker, Max Schulze, Westphal, Axel Key, Retzius* stb. tettek megfigyeléseket s azt találták, hogy a velőképződés születéskor s a fiatal rostok a felnőtt idegrostjaitól tisztán megkülönböztethetők s csak a második évben kezd a különbség eltűnni.

Westphal lényeges különbséget talált születés után az agyidegek velőfejlődésében; egyrészt a mozgató- és az érző-, másrészt az érző- és a vegyes idegeknél. A mozgatók igen velődúsak, az érző és érzéki idegek fejletlenek. A méhen kívüli élet a látóideg velőképződését elősegíti. Kísérletek azt mutatják, hogy ennek oka a fényhatás.

Hogy az agy érző központjai is fejlődnek az érzékek gyakorlásával, azt *Flechtig* bizonyította be. Az agykéregben lévő asszociációs, u. n. tangencialis rostok is függnek a gyakorlattól; ezt mutatják az ennek megfelelő különbségek.

Idiotáknál és gyengeelméjűeknél az idegek velőfejlődési elmaradottsága könnyen kimutatható s minden anatómiai változás alapja náluk az *idegszövetnek a rendestől elütő fejlődése*. A mikrokephalnál a szürke állomány teng túl a fehér rovására, tehát a központi idegrendszer működésképsége fogyatkozott. Idiotáknál az agykéreg legnagyobb része oly fejletlen állapotban marad, mely az embryo, — vagy kora gyermekkori fejlődési állapotnak felel meg. Általános táplálkozási zavarok gátolják a tangencialis, társítási rostok fejlődését. Mind-ezen kutatások azt mutatják, hogy *az érzékszervek gyakorlása a velőállomány képződését elősegíti*. Agyfejlődés és velőképződés között kétségtelen párhuzam áll fenn, mely arra mutat, hogy mélyebb kapcsolat van az idegpályák működésképsége és velőtartalma között. Fontos az érzékszervi gyakorlatoknál egy pszichikai mozzanat, s ez a *figyelem* viszonya a gyakorláshoz. *Jodl* pszichológiájában ezen viszonyt ellentétesnek mondja. Gyakorlás pótolja a figyelmet, hiányos gya-

korlat azt szükségessé teszi. *Kiebig* szerint is a figyelem foka és az ugyanazon foglalatosságra vonatkozó gyakorlat foka, fordított viszonyban állanak. *Exner*, a pszichikai tünetményeknek physiologiai magyarázatáról 1894-ben irt tervezetében azt mondja: Valamely érzés intenzivitása a fokozódottan ráfordított figyelemmel nő. Nem lehet tehát az érzéki gyakorlatok psychophysikájáról beszélni, a figyelem szerepének közelebbi vizsgálata nélkül. A figyelem *érzéki* vagy *értelmi*; ezek 2—2 alfaja az akaratlagos és önkéntelen érzéki és értelmi figyelem. Minket ezuttal csak az akaratlagos érzéki figyelem érdekel. Ha ez erős, a legerősebb külső ingerek hatástalanok, úgy hogy alig jutnak öntudatra. Az akaratlagosan megfeszített figyelem, rendesen jellegzetes izomérzéssel jár. Ha pl. valamely látási tünetnyt tisztán öntudatra akarunk juttatni, a szemtekék bizonyos mozgása lép fel, a fejet előre nyújtjuk stb. Emellett erőlködést érzünk, mely az azt követő fáradtságban nyilvánul. Ugyanigy van figyelmes hallgatásnál, szaglásnál s minden érzékelésnél.

A feszítő érzések is, a figyelem jelenségeihez tartoznak. Pedagógiai szempontból nem közömbös tudni, hogy az örömmézés, a figyelem hathatós támasza. Ez okból az „érdekes“ és „lekötő“ szók synonymák.

Ezekből láthatjuk, hogy az *érzések rendszeres gyakorlása csak a figyelem megfeszítése mellett történik* s ped. szempontból ezen figyelem lehetőleg fokozandó. Ez leginkább örömmézesek keltésével történhetik; hogy a gyakorlat a gyermekre ösztönzőleg hasson, sok változatossággal legyen összekötve, soha hosszasan egyfolytában ne tartson, gyakran ismétlődjék és gyakori, de mérsékelt erősségű ingerek alkalmaztassanak. Kerülendő a fárasztás s különösen elővigyázatosan végzendők a gyakorlatok gyengeelméjüeknél, mert a figyelemnek minden mértéken felüli erőltetése káros hatása lehet.

Nem érdektelen itt a rezgési érzés szerepe sem. *Rumpf* állapította meg, hogy az ujjak végén a hangvilla rezgéseiből mp.-ként 660—1000 különböztethető meg. Itt a bőridegek izgalmáról van szó, melyek az egymást követő ingereket, különböző fokban érzékelik s különböztetik meg. Kevésbé érzékeny helyeken az érzések összefolynak. A rezgési érzés egyébként a tapintási érzés egy neme. A pszichikai kísérlete-

ket leszámítva, egyébként az érzékszervek gyakorlására vonatkozó exakt vizsgálatok eredményeit nem ismerjük. E történeti visszapillantás is indokul szolgálhatna, ilyenek végzésére.

Az akaratképzésnél igen fontos szerepe van a *szoktatásnak* is. A gyakorlatoknak csak akkor lesz tartós hasznuk, ha azok a gyengetehetségűeknek a vérökbe mennek át. Hibáikat, fonáságaikat csak úgy küszöbölhetjük ki, ha helyettük oly szokásokat sajátítottunk el velük, a melyek a helyes erkölcsi és társadalmi élet iránti érzéket fejlesztik lelkükben. Figyelmeztetni kell őket az erkölcsi és egyéb veszélyek kerülésére, a veszedelmes anyagokkal való bánásmódra, egészségük ápolására stb. Viseletüket állandóan kísérik figyelemmel, hogy egy pillanatig se csaphassanak át a túlzásba, szertelenségbe. A játéknál, a szünetben, a kimenésnél stb. állandó felügyelet alatt kell őket tartani. Megjegyzendő azonban, hogy a szoktatásnak sem idomítássá, sem katonás szabványossággá fajulnia nem szabad.

Szoktatás.

Állandóan és következetesen használt *jelek és jelzések* szintén jó hatásuak, általuk igen sok felesleges beszédől kimélheti meg magát a tanító. Pl. egy kopogásra felállanak, kettőre leülnek stb.

Jelzések

A fegyelmezés eszköze továbbá az *érdeklődés felkeltése*, akár a tanító egyénisége, akár az előadott tárgy iránt. Érdeklődést kelthetünk a gyengék önbizalmának emelése, az egymásközi verseny felkeltése és ápolása, továbbá a dicséret és becézgetés által, mely utóbbiból különösen eleinte, parányi eremény mellett is, bőségesen lehet az illetőknek juttatni. — De ügyelni kell az érdeklődés fentartására később, a már ismertett tárgyak, alakok, színek, anyagok, cselekmények és tulajdonságok összehasonlításánál és megkülönböztetésénél is, mivel e gyakorlatok magukban véve csakhamar unalmasakká válhatnak. E fokon már fel kell vetni a „miért, hogyan, mivégre“? kutató és értelemfejlesztő kérdéseket, hogy ezáltal a szemléltetett fogalmakból minél többet keltünk fel a gyermek lelkében s általuk élénkséget és változatosságot vigyünk az előadásba.

Érdeklődés.

Gondosan kell ügyelni arra is, hogy az új fogalmakat szoros *kapcsolatba hozzuk* a már meglevőkkel. Amit ugyanis ily összekapcsolás nélkül csak egymás mellé állítva adunk

Képzetársítás.

nekik elő, azt nem képesek vonatkozásba hozni, mert önálló képzettségüket csak a legkritikább esetben találunk náluk.

Ha a *fogalomszerzés* az itt vázolt módon megy végbe, ha a már meglévő fogalmakat megfelelő emlékezési gyakorlatok segítségével többször *felújítjuk*, rendszeresen átismételjük, a rokonfogalmakat egymással *összekapcsoljuk*: ezáltal lassankint oly alapot raktunk le a gyermekek lelkében, amelyre helyes ítéleteket és következtetéseket építhetünk s ezáltal az oktatás végső célját, hogy t. i. a növendékek szerény körben a tanító segítségével nélkül is képesek legyenek *önállóan* gondolkodni, — elértük.

Gondol-
kodás.

A logikus, elvont gondolkodásra vezetni a gyengetehetségüket igen nehéz feladat és százféle módon kell őket erre segíteni. De éppen a kiapadhatatlan türelemről és találékonyságról, — melylyel a gyengetehetségüket a következtetésekre rá tudja bírni, — lehet leginkább felismerni az igazi tanítót. Épelméjű gyermekeknél hiba volna, ha a gondolkodást megakasztanók és fele uton kérdésekkel segítenők a gyermeket; a gyengetehetségükénél pedig elkerülhetetlen az. Nem szabad ugyanis feledni, hogy ezek nemcsak nem érdeklődnek, de sokszor ellenszenvvel viseltetnek a tárgyalt dolog iránt. Ami nem rossz akaratnak, hanem inkább nyughatatlan, csapongó figyelmüknek a következménye. A tanítónak ezzel szemben arra kell törekednie, hogy növendékei az ő gondolatmenetét állandóan kövessék s vele együtt gondolkozzanak. Így lassan-lassan a gyengetehetségü is képes lesz felkeresni az igazságot és örömet találja a teljesített szellemi munkában.

Csak hogy itt ismét abba a hibába esnek sokan, hogy gondolkodásuk eredményét örömben vagy kérdésből, felhívás nélkül is közlik, miáltal feleslegessé teszik a lassubb gondolkozásuak munkáját; ezek, miután az eredményt meghallották, szellemüket tovább nem erőltetik, önállóan nem fognak gondolkodni, hanem egyszerűen magukévá teszik a hallottakat és kérkednek vele.

A tanulók
elkülön-
zése.

Ennek elkerülése végett az önállóbbakat az önállótlantól helyileg el kell különíteni. Mivel pedig nagyrészt csak azért figyel, mert reá kerülhet a sor a felelésben, a tanítást, illetve feleltetést úgy kell rendezni, hogy egy pillana-

fig se legyen egyik se biztos a felől, hogy reá most nem kerül a sor. Ennek alapján a megállapított sorrendben való olvas-tás, számoltatás, iratás stb. a kisegítő-iskolából kizárandó.

A szemléltetés fontossága már kiemeltetett. Nem ele-gendő azonban, a tárgyak természetben vagy képen való egyszerű bemutatása, hanem emellett meg kell a tanítónak ragadni minden eszközt, ideszámítva az erősen artikulált be-szédet, arcjátékokat, testmozgásokat stb., hogy ezek által is közelebb férkőzhessék a gyermek lelkéhez s őket helyes gondolkodásra vezesse.

Szemlél-tetés.

A hosszú magyarázatok kerülendőek, mert ezek legtöbb-ször eredménytelenül hangzanak el, a nélkül, hogy lelkükben legkisebb nyomot hagytak volna hátra.

A szemléltetés mellett meg kell emlékeznünk az össze-téví (synthetikus) tanalokról, az ismeretközlés egyedüli helyes módjáról a kisegítő-iskolában. A legegyszerűbb elemekből indulva ki, egy tárgynál addig kell maradni, míg az tartósan be nem vésődött a gyermeki lélekbe s az új anyagnak ala-pul nem szolgálhat. A synthetikus alapon dolgozó tanítónak soha sem kell tanítását félbeszakítania és közben oly dol-gokra kitérnie, a melyekre a megérthetés szempontjából szükség van, de amelyek a gyermekek lelkében nincsenek meg. Amint növendékei képességeivel némileg tisztában van a tanító, min-den tárgyból synthetikus alapon, részletes tanmenetet állít össze.

Syntheti-kus tan-anyag.

A kisegítő-iskolai oktatásnál egyik főelv az egyéni (in-dividualis) eljárás, mely megköveteli, hogy az egyedek ké-pességeit és sajátságait tekintetbe vegyük. Ez főképen a kezdőkre vonatkozik. Határozottan hiba lenne azonban, ha csupán azért, hogy az egyedekre tekintettel lehessünk, elha-nyagolnók az osztályt, mint egészet. A haladóknál állandóan az egész osztályra kell tekintettel lenni s az egyesekre akkor kell külön kiterjeszkedni, ha nem értik meg az előadottakat. De az eredményes szellemi fegyvelmezés, a nemes ver-seny kedvéért eleitől kezdve szellemileg mintegy kényszerít-teni kell az individuumokat, hogy gondolkodásukat — ameny-nyire csak lehetséges — alkalmazzák a közös tanuláshoz.

Individu-alis okta-tás.

A kisegítő-iskolai nevelés elérte célját, ha felsőbb osz-tályaiban a tanulók figyelnek a tanító előadására, azt gon-dolatban követik, a tanítást úgy felfogták, hogy adandó alka-lommal a tanultakat rögtön alkalmazni akarják és tudják is.

IV.

A kisegítő iskolák tanítói.

Főkellék *Dr. Sengelmann*, híres szakember szerint: „A gyengék tanítójának legjobb kvalifikációja az, ha annyira le tud ereszkedni a gyengeelméjűekhez, hogy az értelem legkezdetlegesebb nyilvánulásait is képes felismerni és fejleszteni. Az ilyen tanító tagadhatatlanul magasabban áll, mint az, aki tehetséges növendékeket vezet a tudás lépcsőin felfelé“. „Tehetséges gyermekek tanítóját a gyermekek viszik előre, és emelik felfelé, a gyengék tanítója pedig mérhetetlen türelemmel és erélyvel maga huzza-vonja előbbre osztályát“.

Ajánlatos tehát, hogy — eltekintve a képzettségtől — mindenki jól fontolja meg, mielőtt e pályára lépne, és csak az vegye kezébe a gyengék tanítását, aki erre magában különös hajlamot és képességet érez.

Régebben Németországban a kisegítő-iskolák tanítói a jelentkező népiskolai tanítók sorából kerültek ki.

Próbáltak siketnémák oktatására képesített tanítókat is alkalmazni a kisegítő-iskolákban. *Poroszország*, hogy jó kisegítő iskolai tanítókra tegyen szert, kibővítette a tanítóképzők tantervét, a gyermekek lelki életének fejlődésével, melynek keretében a beteges tünetekre is bővebben kiterjeszkednek. Ez a terv, — mint azt maguk a tanítók beismerik*) szintén nem vált be; kitűnt, hogy jó kisegítő-iskolai tanítókat elméletileg és gyakorlatilag csakis kisegítő-iskolával kapcsolatosan lehet képezni.

Képzés Ezt a célt nagyon megközelíti a *jenai* szünidei tanfolyam, melyen *Trüper* a sofienhőhei gyengeelméjűek intézetének igazgatója tart előadásokat az abnormális gyermekekről és az azokkal való bánásmódról; előadásait intézetében demonstrációkkal is kíséri.

A németországi tanítók nagyrésze itt, vagy a hülyék egyes kitünőbb intézeteiben való hospitálás útján szerzi meg a legszükségesebb alapismereteket.

*) Lásd: Frenzel: Die Hilfsschulen 59. l.

Nálunk már 1897/98. tanévben a gyengeelméjűek orsz. intézetében külön elméleti és gyakorlati tanfolyam volt szervezve azon tanítók számára, akik ilyen gyermekek tanítására kívánják szentelni életüket. A tanfolyamon behatóan ismertették a szellemi rendellenességeket orvosi és pedagógiai szempontból. 1900—01. tanévtől egyesítették a fogyatékosok oktatására külön-külön képesítő tanfolyamokat gyógypedagógiai tanítóképző tanfolyammá s ezen keretben nyernek képzést a hülyék, gyengeelméjűek és gyengetehetségűek oktatásával foglalkozók is.

A gyengetehetségűek tanításával foglalkozók számára azonban időnként külön tanfolyamok is tartatnak.

Svájcban a zürichi kisegítő-iskolával kapcsolatosan 1899-ben már szintén ily tanfolyamot szerveztek azon tanítók számára, akik kisegítő-iskolákban akarnak működni.

Ehhez hasonló módozatok mellett szervezett Budapest székesfőváros tanácsának kérelmére, a közoktatásügyi miniszterium 1903. év május havában egy hat hétre terjedő tanfolyamot főv. tanítók részére.

A kisegítő-iskolák tanítói, tekintettel terhes foglalkozásukra, mindenütt bizonyos előnyöket élveznek a néptanítók felett; e kedvezmény külön díjazásban nyilvánul.

V.

Orvosi szolgálat.

A gyengetehetség természeténél fogva azon elmebeli fogyatkozásokhoz tartozik, a melyeknek kezelése egyrészt orvosi-, másrészt pedagógiai beavatkozást igényel.*)

Az orvos feladata.

Az orvosnak a kisegítő-iskolában első feladata az újonnan felvett növendékeknél a gyengetehetségűség kórtani természetét megállapítani, s meghatározni, vajjon a pedagógiai befolyásolás és kezelés mellett orvosi gyógykezelés

*) A vallás- és közokt. ministerium a budapesti állami kisegítő-iskolával kapcsolatosan hetenkint 2-szer (kedden és pénteken délelőtt) szakorvosi rendeltést léptetett életbe, gyengetehetségű és más abnormitásokban szenvedő, hetenkint egyszer — szombaton délben — beszédhibások részére.

nincs-e indokolva. Különösen hálás tere nyílik ennek tudva-levőleg a pajzsmirigy hiányából vagy betegségéből eredő, kretines gyengetehetségüsnél, főleg, ha az orvosi segélyt idején vesszük igénybe.

További feladata az orvosnak a növendékek vizsgálata révén azok munkaképességéről, képezhetőségéről véleményt adni. A szellemi visszamaradottság mellett a különböző testi fogyatkozásoknál is szükség van orvosi tanácsra; ilyenek a görvélykór, angolkór, hűdések, rángások, emésztési zavarok, vérszegénység, ájulási tünetek, általános testi gyengeség, ágybavizelés stb. Ily és ezekhez hasonló esetekben az orvos feladata az, hogy megállapítsa azt az életmódot és irányítsa a gyógykezelést, melynek alapján a gyermek állapotában javulás állhat elő. A testi gyengeséghez, lelki fogyatkozás mellett némely esetben lelki zavarok is mutatkoznak, nevezetesen izgatottság, lopási-, károsítási ösztön, ferde nemi ösztönök: ezek a jelenségek szintén orvosi beavatkozást igényelnek.

A pedagógus közli az orvossal, mily fogyatkozásokat tapasztalt a gyermek emlékezetében, a szín-, alak-, idő-, helyi viszonyokra, a figyelem és engedelmességre nézve. E megfigyeléseket egybevetik az orvosi vizsgálat eredményeivel, s az együttes észlelés alapján szabják meg eljárásukat. A gyermek fejlődéséről, esetleges visszaeséséről, közös naplót vezetnek. Az órarend beosztásánál, a munkanem és megfelelő kézügyesség, továbbá a torna-oktatás megállapításánál szintén becses utbaigazítást adhat az orvos a tanítónak. Az orvos a tantestületi üléseken is megjelenik, a hol a követendő eljárásra nézve együttes megállapodásokat hoznak.

Mindenesetre szükséges, hogy a kisegítő-iskola orvosa főképen az elmekórtanban, s lehetőleg a tapasztalati pedagógiában is járatos legyen.

Orvosi beavatkozásra különösen a következő*) esetekben lehet szükség: a) a növendékek felvételénél, az elemi iskolába való visszahelyezésnél és a pályaválasztás eldöntésénél; b) a baj okának és természetének kiderítésénél, a

*) Az állami kisegítő iskola szabályzatából.

testi hibák, érzéki fogyatkozások megállapításánál; c) ha hiányos testi fejlődés, vagy valami betegség jelei mutatkoznak a gyermekben; d) ha izgatott állapotok, elmezavarok vagy másnemű súlyos pathologiai jelenségek lépnek fel; e) a tanulók beszámíthatóságának a megállapításánál; f) minden, akár a tanulókat, akár az iskolát érintő egészségügyi intézkedéseknél.*)

VI.

Gondoskodás a kisegítő-iskolából kilépő növendékekről.

A kisegítő-iskola nem csupán közmivelődési, de Kisegítő iskola-egyesületek. egyúttal emberbaráti feladatot is teljesít s ez okból az iskola elhagyása után is gyámolítja növendékeit. Tudni való ugyanis, hogy a gyengetehetségűeknél mindig marad vissza bizonyos feltűnő nehézkesség, ami miatt még a későbbi években is elnézést, türelmet és támogatást igényelnek.

E célból sok helyütt „Kisegítő iskola-egyesületeket” alapítottak a gyengetehetségű gyermekek és ifjak támogatására. Az egyesület jómódu és befolyásos tagjai kötelezik magukat, hogy a kisegítő-iskola volt tanulóit különös pártfogásba veszik, számukra megfelelő kereseti ágról gondos-

*) *Frenzel*: (Zeitschrift für Gesundheitspflege XVII. Jahrgang 1904.)

A porosz közokt. ministerium 1901. évi április 6-án kelt s az orvosnak a kisegítő-iskolákba való felvétel és elbocsájtásnál való közreműködésére vonatkozó rendeletéből indulva ki, az iskolaorvos kérdését eddig figyelembe alig vett szempontból vizsgálja.

Az iskolaorvos feladatai a szorosabb értelemben vett orvosi- és egészségügyi teendőkre vonatkoznak. Utóbbiakat *Frenzel* 3 csoportra osztja:

1. Az iskolaélet, az iskolaépület és felszerelés stb. külső feltételeinek egészségügyére.

2. A tanuló egészségügyére és 3. a tanulás egészségügyi feltételeire. A kisegítő-iskola orvosa számára különös pedagógiai előképzettséget kíván s azt mondja: Sehol, a nevelésügy más terén nem szükséges és nélkülözhetlen annyira az, hogy az orvos és pedagógus kölcsönösen kiegészítsék egymást, mint épen a gyengeelműiek oktatásánál.

kodnak és jogi ügyeiket ellátják. Több városban van már ily egyesület, amely a dolog természeténél fogva lokális jellegű.

A „kisegítő iskola-egyesületek“ szervezete rövid kivonatban a következő:

Azok
szerve-
zete.

Az egyesület a gyengeelműjeiket mindenféle anyagi és szellemi támogatásban részesíti. E gondoskodás kiterjed első sorban az iskolából kikerült gyermekekre, másodsorban a még iskolaköteles korban levőkre, harmadszor minden gyengeelműjére, kiváltképpen pedig az ifjúkorban levőkre.

A gondozás kiterjed 1-ször arra, hogy a gyermekek a gyakorlati életpályákra kellőleg kiképeztessenek, e célból jóra való mestereket, gazdákat keres számukra az egyesület, 2-szor azok folytonos felügyeletére. E célra felügyelőket tart az egyesület, akik a kilépett gyermekeket időnkint meglátogatják. 3-szor arra, hogy szükség esetén támogassa és védelmébe vegye őket a nyilvános élet veszedelmeivel szemben (ilyenek pl. az elzúllás, az akut elmebajok, az alkohol, a prostitúció, a kizsákmányolás, összetűkezés a hatósággal stb.) 4-szer arra, hogy ha tán szükség lenne rá, az illetőt megfelelő intézetben helyezze el.

Az iskolaköteles korban levő gyengetehetségű gyermekekről való gondoskodás kiterjed arra, hogy azok minél előbb a kisegítő-iskolába kerüljenek, hogy jól táplálkozzanak, esetleg betegség alkalmával kellően ápoltságban; erre a célra szolgál az étkezéssel összekapcsolt napközi otthon és a szünidei kitelepítés.

Az egyesület által alkalmazott felügyelők és felügyelőnők e gyermekek életét figyelemmel kísérik és arra nézve környezetüket is (szülőket, mestereket, gazdákat, főnököket, munkaadókat stb.) figyelmeztetik.

Az egyesületbe bárkit felvesznek, sőt más egyesületeket is szívesen látnak tagjaik sorában. Minden tag tetszesszerű évi összeget (de legalább két márkát) fizet évente. Egyesületi üléseiken a folyó ügyeket s a felügyelők jelentéseit tárgyalják.

Alapít-
ványok a
végzett
növen-
dékek
javára.

Majna-Frankfurtban nincs egyesület, mert két gazdag emberbarát nagy alapítvánnyal gondoskodott róla, hogy úgy a mester, aki a gyengetehetségűek tanításában ügyes-

séget árul el, mint a tanuló, ha kielégítő előmenetelt tanúsít, kellőképpen segélyeztessék: ezt a célt szolgálja a *Goldschmidt-Rotschild*-féle nagy alapítvány. *Zürichben* a kisegítő iskola első vezetőjének, az általánosan szeretett *Fisler* nek emlékére egy alapot teremtettek, melyhez a kanton, a város, de magánosok is siettek adakozni. Ugyanazt a célt szolgálja, mint a m.-frankfurti alapítvány.

Egyik fontos feladata a kisegítő-iskolának az is, hogy Pálya-
választás
növendékei számára megfelelő életpályákat jelöljön ki és erre vonatkozólag a szülőknek tanácsokat adjon. *Straumann*, bibersteini igazgató (Svájc) azt óhajítja*) hogy a gyengetehetségű gyermek, iskolái végeztével, — ha a szülők állása és foglalkozása ezt máskülönben megengedi, maradjon otthon; mert a szülőknek szerinte nagyobb türelme és belátása van az ilyen gyermekekkel, mint az idegennek. Ily jóakaratu irányítás mellett a gyengetehetségű a háztartásban, a mezőn, vagy a műhelyben csakhamar hasznavehetővé válik.

A *zürichi* kisegítő-iskola, figyelemmel kisérvén volt növendékei további életfolyását, azt tapasztalta, hogy 204 ifju közül azok váltak be, akik könyvkötők, pékek, nyergesek, asztalosok, bádigosok, kovácsok, cipészek, ruhafestők és mezei munkások lettek, továbbá akik gyárban dolgoztak; nagyszámban vannak azok is, akik mint küldöncök, mindenekes vagy házi szolgálak keresik meg kenyerüket.

Londonban már az iskola idő alatt is mesterségre tanítják a gyengetehetségű fiukat, úgy hogy az iskola elhagyása után abban az iparágban munkába állhatnak és tovább képesíthetik magukat. Ugyanígy van berendezve *Idstein* is; itt a gyengetehetségűek nevelő-intézetében példásan berendezett műhelyek vannak s képzett iparosmesterek tanítják az egyes iparágakat.

A leányokat pedig mind a két helyen rendszeresen tanítják mosni, varrni, vasalni, főzni. Állítólag az innét kikérült leánynövendékek, mint cselédek nagyon keresettek, sokat közülök örökbe fogadnak egyes jobbmódú családok.

Brüsszelben szintén praktikus iparágakat tanítanak a kisegítő-iskolákban; *Svédországban* pedig asztalosságra, mindenféle famunkákra, kosárfonásra, cipészetre és kertészetre

*) Lásd: Verhandlungen der IV. schweizerischen Konferenz 1903.

képezik a gyengetehetségű fiukat; a leányokat pedig varrni, szőni és csipkét verni (klöppeln) tanítják.

Bicêtre-ben (Paris) 9-féle mesterség közül választhat a gyengetehetségű tanuló: van asztalos-, lakatos-, nyomdász-, kosárfonó-, székfonó-, szabó-, cipész-, kefekötő-műhelyük és nagyszabásu kertészetük. A kikerült növendékek itt nagy anyagi támogatásban részesülhetnek.

A keresetképes gyengetehetségűeknek azon hibáján, hogy t. i. mint segédek igen sokszor változtatják a helyüket, az egyesületek úgy igyekeznek segíteni, hogy azon alkalmas derék munkaadókat, a kiknél a gyengetehetségűek hosszabb időt töltenek, kitüntetésben és jutalmazásban részesítik.

Ujabbán szép eredménnyel alkalmazzák gyári munkákra a gyengetehetségűeket. Lelkületüknél fogva szeretik az egyhangu foglalkozást, a gyárban pedig csakis oly munkát végeznek, melyhez főképen gépies ügyesség és gyakorlat kívánatik.

Általános tapasztalat szerint a legjobban mégis azok válnak be, akik a mezei munkák körében találnak alkalmaztatást. Különösen az állatok körül és azok gondozásánál lehet őket haszonnal alkalmazni, de azért is ajánlatos részükre a mezei foglalkozás, mert így szabad levegőn tartózkodván, a testi egészségüket is előmozdítja.

A leányokat mint szolgálókat lehet oly háztartásban alkalmazni, a hol a házi asszony maga is dolgozik és hajlandó őket némi támogatásban részesíteni. Kezdetben könnyebb házimunkákat, majd kötést, foltozást stb. kell rájuk bízni, később lehet őket a főzésnél is igénybe venni. A falusi életmód előnyösebb és jobb nekik is, mint a városi; ott az élet egyszerű, a kísértés pedig nem oly gyakori és sokféle, mint a városban; a kerti és mezei munkáknál ezek is jól felhasználhatók.

Fontos feladat jut e részben a lelkészeknek, tanítóknak és emberbarátoknak is, mert ezen kihelyezettek felügyelete és támogatása rájuk hárul s az iskola, illetve az egyesület őket szokta erre felkérni.

VII.

A kisegítő-iskolák költségvetése.

A gyengetehetségűek külön tanításából az iskola fenntartókra magasabb kiadások is háramlanak. Lipszében, Majna-Frankfurtban egy gyengetehetségű tanuló körülbelül *200 márkával kerül többé évente*, mint az épeszü gyermek. És ha mindennek dacára mégis azt látjuk, hogy napról-napra szaporodnak a kisegítő-iskolák, ez azt bizonyítja, hogy azokra tényleg szükség is van, mert az ilyenek különben más réven esnének a hatóságok terhére. Amit a kisegítő-iskolákra költenek, azt bőven megtakarítják a börtönökön, javító- és szegényházakon; s így az erkölcsös életet nagyban előmozdítják.

Feltéve, hogy egy épelméjű tanuló évente 200 koronába kerül, és feltéve, hogy a személyi kiadások az összes kiadások felét képezik, egy 20-ezer lakóval bíró város 20 (maximum 40) gyengetehetségű tanulója legfeljebb 2400 kor. évi kiadási többletet róna a városra: ami egy ily város háztartásánál alig jöhet — a hasznot tekintve — figyelembe.

Az az ellenvetés, hogy elsősorban a rendes tehetségű tanulók elemi kiképzetéséről kell gondoskodni, nem jogosult, mert sok esetben épen a gyengetehetségűség oka annak, hogy a tankötelezettség teljesítése alól kivonják gyermekeiket a szülők, minekutána látják, hogy gyermekeik áldozataik dacára sem mennek előre. De a rendes elemi iskoláknak is csak előnyére vannak ezen iskolák, mert kivesszik onnét azt a gyermekanyagot, amely a népiskolát feladatai teljesítésében csak gátolná.

A kisegítő-iskolák építésénél, illetve berendezésénél a következőkre kell tekintettel lenni: szükséges egy igazgatói és egy szolgáló lakás, 1 iroda, 6 tanterem, (20—20 növendék számára) 1 tanácskozó szoba, mely egyuttal könyvtár is lehet, 3 kézimunka-terem (20—20 növendék számára) 1 tornaterem, melyben az ünnepségek is tarthatók; ennek tehát jó nagynak kell lennie. Szükség van végül megfelelő számú mellékhelyiségre.

A kisegítő-iskola költségvetését a következőképen állíthatjuk össze :

Kiadások :

I. *Egyszersmindenkorra szóló kiadások.*

A) *Tanteremberendezés.*

1 drb előadó asztal	15.— kor.
2 „ szék	6.— „
10 „ kétülékes fapad	100.— „
1 „ szekrény	30.— „
1 „ falitábla	15.— „
1 „ gombos számológép	10.— „
1 „ széntartó	2.— „
1 „ fogas	1.— „
1 „ hőmérő	— .60 „
1 „ tanrendkeret	1.40 „

Összesen 182.— kor.

Ezen felszerelési összeg annyiszor ismétlődnek, ahány tanterme lesz az iskolának; a 6 osztályu kisegítő-iskolánál (6×182) összesen 1092.— kor.

B) *A műhelyberendezés* (műhelyenkint 1 hosszú asztalt, 1 ötsoros polcos állványt, 1 szekrényt a megfelelő szerszámokkal számítva) beleszámítva 150 koronába. Mivel pedig a 6 osztályú kisegítő-iskolánál 3 műhelyre van szükség a felszerelés (3×150) 450.— kor.

C) *Irodai felszerelés* 200.— „

Az egyszersmindenkori kiadások összege tehát 1742.— kor.

A még szükséges felszerelést évente az évi átalányból lehet kiegészíteni.

II. *Évente megújuló kiadások.*

Az előirányzásnál mindenütt 6 osztályu, teljes kisegítő-iskolát vettem alapul, 120 növendékkel.

a) Személyiek.

1. A szaktanítók fizetési többlete a kisegítő-iskolai működésért, egy-egy tanítóra 400 koronát számítva 2400.— kor.

2. Az igazgató tiszteletdíja 400.— „

3. Az orvos tiszteletdíja	400.—	„
4. A szolgál díjazása	500.—	„
A személyi kiadások összege		3700.— kor.

b) Dolgoiak.

5. A növendékek tanszereire (minden növendékre 1 koronát számítva)	120.—	kor.
6. Kézimunka-anyag (ugyanígy számítva)	120.—	„
7. Szemléltető eszközökre és isk. könyvtárra	200.—	„
8. Fűtés világításra	500.—	„
9. Irodai szükségleg	100.—	„
10. Vegyesekre	100.—	„
A dolgoiak évente összesen		1340.— kor.
Hozzáadva a személyieket		3700.— „
Az évi összes <i>kiadás</i> lenne		5040.— kor.

A teljesen kiépített 6 osztályú kisegítő-iskolában tehát egy gyengetehetségű tanuló szakszerű neveltetése alig kerülne az iskola fentartónak 50 koronába évente.

Bevételek.

A magyarországi kisegítő-iskoláknak, a szabályzat értelmében bizonyos bevételeik is vannak, amelyek az iskola dologi kiadásainak fedezésére fordíthatók.

Ezen bevételek a következőképen oszlanak meg:

1. beiratási díjából*)	500.—	kor.
2. tandíjából**)	800.—	„
3. fél és negyed tandíjából***)	200.—	„
4. a növendékek kézi munkájából (eladott félék, kosarak, gyöngy-munkák stb. árából) befolyik körülbelül	120.—	„
Az évi bevétel összege tehát		1620.— kor.

*) A beiratási díj 5 kor., ez mindenkire, még a tandíjmentesekre is kötelező. A számításnál azonban mégis csak 100 növendéket vettem alapul, 20-nál ugyanis beiratási díjat (szegénység miatt) nem vettem számításba.

**) A számítás alapja, hogy 120 növendék közül legalább 20-nak a szülei lesznek oly anyagi helyzetben, hogy gyermekükért az egész évi tandíjat (= 40 kor.) megfizethetik.

***) A fél tandíj 20- a negyed tandíj 10 koronára íg évente.

Amiből a dologi kiadások (1340 kor.) kellő fedezetet nyernek. Így tehát az iskolafenntartókra csupán a személyi kiadások esnének s ez évente egy 120 növendékkel bíró iskolánál 4000 kor. többletet jelent.

Nagyobb támogatást igényelnek a messzelakó, szegénysorsá gyermekek, akik számára ingyenes utazási jegyről, téli ruháról, esetleg tápláló, egészséges ebédre kell az iskolafentőknek gondoskodniok. E gondoskodást sok helyütt a társadalom jobbmódu és jólelkű tagjaira ruházzák át, amint már említve is volt. („Kisegítő-iskolai-egyesületek“.)

Tanesszközökről és írószerekről mindenütt az iskola maga gondoskodik, egyrészt az egyöntetűség kedvéért, másrészt azért, hogy a szülőket megkímélje a gyakori zaklatástól. A gyengetehetségűek ugyanis sok tanszert használnak el és törnek össze; ezek pótlására minden tanulótl évente beiratási díjat szed az iskola, miáltal a szülőket teljesen felmenti a gyakori beszerzésektől.

IX.

Irodalom.

Ujabbban a magyar irodalomban is igen becses munkákat találunk már, melyek a gyengetehetségűekkel foglalkoznak.

a) **Magyar nyelven** megjelent főbb művek a következők:

„*A gyermeki elme fejlődése és működése*“. Irta: *dr. Ranschburg Pál* ideggyógyorvos. Budapest 1905. Athenaeum kiadása. Ára 4 kor.

„*Értesítők a gyengeelméjűek orsz. intézetéről.*“ 1897—1905. évekről. Továbbá „*A gyógypedagógiai tanfolyamon, a szellemileg fogyatékosok léleknevelés- és tanítási-módszertanára vonatkozó jegyzetek.*“ (Kézirat). Irta: *Berkes János*, igazgató. Budapest.

„*A gyermekek gyakorlatilag fontosabb szellemi rendellenességei*“. Irta: *dr. Décsi Károly* elmekórtani klinikai I. tanársegéd. Bpest, 1904. Lampel R. kiadása. Ára 1 kor.

„*A gyengeelméjűek világából*“. Irta: *Ellenbach (Éltes) Mátyás* gyógypedagógiai tanár. Bpest 1903. Kiadja Toldi Lajos Budán. Ára 2 kor.

„Közérdekű tudnivalók a különböző gyengeelméjűekről“. Irta: *Skultéty Lajos*. Gyógypedagógiai könyvtár 4. szám. Bpest, 1902.

„*Gyermekpsychologia*“. Irta: *Pethes János*. Bpest, 1900. Népnevelők könyvtára.

„*A gyengetehetségük oktatása*“. Külföldi tanulmányai alapján írta: *dr. Juba Adolf* iskola-orvos. Megjelent a „M. Pedagogia“ 1900. évfolyamában.

„*Gyengetehetségű gyermekek oktatása*“. Irta: *Roboz József* igazgató. Vác 1898.

„*Hülyék és azok nevelése*“. Irta: *Szenes Adolf*. Pécs, 1896. A szerző kiadása.

„*A hülyeség és hülyeintézetek*“. Irta: *Frim Jakab* igazgató. Bpest, 1884. Ára 2 kor. A szerző sajátja.

Hogy az orvosoknak tág, érdekes és a tudomány számára igen hálás tér nyílik a munkálkodásra a kiségitőskolákban, kitűnik *dr. Ranschburg Pál* bpesti idegornosnak a működéséből, aki a mosonyi-utcai állami kiségitő-iskolával kapcsolatosan 1902. év őszén nyitotta meg pszichológiai laboratóriumát. E laboratóriumból eddig három közlemény jelent meg; fontos és érdekes tartalmu mind a három.

I. füzet „*Adatok a gyengetehetségű gyermekek képzet- és szókinésének megismeréséhez*“. Irta: *Éltes Mátyás*, az áll. kiségitő-iskola vezetője. Bpest 1903.

II. füzet. „*Gyengetehetségű és gyengeelméjű iskolásgyermekek*“. Irta: *dr. Ranschburg Pál* idegornos. Bpest, 1903.

III. „*Szórványos kretinizmus kór- és gyógytana*“. Irta: *dr. Ranschburg Pál* idegornos. Bpest, 1904.

b) **Idegen nyelven** megjelent munkák közül felemlítendőek:

„*L'Idiot et imbecille*“. *Paul Sollier*. Paris, 1890.

„*L'idiotie et l'imbecillité au point de vue nosographique*“. *Sollier*. Paris, 1892.

„*Lettre à M. Ch. Dupuy*, Président du Conseil, Min. de l'Intérieur, sur la Création de Classes spéciales pour les enfants arriérés“. *Bourneville*. Paris, 1900.

„*Usere schwachen Kinder*“. *Ziegler*. Idstein, 1903.

„*Grundriss der Psychiatrie*“. *Weygandt*. München. 1902.

„Hilfsschulen für schwachbefähigte Kinder“. Frenzel. Leipzig, 1902.

„Die anormalen Kinder“. dr. Demoor. (Ufer) Altenburg, 1901.

„Di ärztliche Feststellung der verschiedenen Formen des Schwachsinnns etc“. dr. Laquer. München, 1901.

„Die Hilfsschulen, ihre ärztl. und sociale Bedeutung“. dr. Laquer. Frankfurt a M., 1901.

„Die Hilfsschule in Elberfeld“. dr. Boodstein. Elberfeld, 1901.

„Pedagogische Mitwirkung“ bei der ärztl. Untersuchung schwachbegabter Kinder. Frenzel. Berlin, 1901.

„Der erste Unterricht“ auf phonetischer Grundlage. Frenzel. Berlin, 1901.

„Die Hilfsschule in Bremen“. Wintermann. Bremen, 1901.

„Einfache Industriezweige der Anstalt Idstein“. Schwenk. Idstein, 1901.

„Grundzüge der pedag. Pathologie“. Schumann. Weimar, 1900.

„Behandlung idiot. und schwachsinniger Kinder“. Weygandt. Würzburg, 1900.

„Über bisherige Erfahrungen betreffend Organisation der Specialclassen“. Fisler. Zürich, 1899.

„Die Hilfsschulen Deutschlands“. Wintermann. Bemen, 1898.

„Fürsorge für Blödsinnige im Kanton Zürich. Kölle, 1898.

„Vorübungen zum Schreibleseunterricht“. Wehle. Berlin, 1897.

„Schulen für schwachbefähigte Kinder“. Stötzner. Leipzig, 1864.

„Die Zuchtmittel in unseren Anstalten“. Schwenk. Idstein, 1900.

„Übung der Sinne“. Vortrag. Von dr. Gutzmann. Monatsschrift für die gesamte Sprachheilkunde. Berlin, 1904.

„Gedanken über das unterrichtliche Wirken der Hilfsschule“ v. H. Horrix Hauptlehrer der Hilfsschule Düsseldorf, 1905. Zeitschrift 1.

Wesen des Schwachsinnns (Päd. mag.). Chr. Ufer. 1900.

Wie unterscheiden sich gesunde und kranke Geistes-Zustände beim Kinde, von Prof. Dr. I. Royce-Newyork Übers. Ufer.

Die Anfänge des kindl. Seelenlebens, P. Perez. Päd. mag. Heft 44. Übers. Chr. Ufer.

Abnorme Kinder und ihre Pflege, Dr. W. Reukauf. Päd. mag. 29 Heft.

X.

A kisegítő-iskolákban használt nyomtatványok.**a) Anyakönyv.**

Sorszám	A növendék neve	Vallása	Születési helye és ideje	A szülő (v. gyám) neve, foglalkozása és lakóhelye	A felvétel éve és napja	Tandijfizető-e?	Mikor lépett ki a növendék?	A kilépett növendék további sorsa	Jegyzet

β) Osztálykönyv.

Nap	Óra	Tantárgy	Végzett tananyag	Távollevők	Jegyzet

γ) Kérdő-iv.

(Az **elemi iskola által** töltendő ki.)

A) Általános kérdések.

..... kerület iskola osztály.

1. Hány tanuló van az osztályban? fiu?leány?
2. Hány gyermek bukott meg összesen?
3. Hány gyermek bukott meg ebben az osztályban több tárgyból?
4. Hány tanuló ismétli az osztályt s hányan buktak meg ezek közül?
5. Hány tanuló ismétli az osztályt
 - a) harmadszor?
 - b) negyedszer?
6. Hány gyermeket tart a 3., 4. és 5. pont alatt felsoroltak közt gyengethetségüknek?

B) A gyengethetségű gyermekekre vonatkozó adatok.

A gyermek neve: születési ideje:
vallása Hányadszor ismétel a gyermek?

1. a) Tudja-e melyik a jobb, melyik a bal keze?
- b) Balkezes e?
- c) Megkülönbözteti és megnevezi-e helyesen a színeket?
2. a) Milyen a beszélő képessége?
- b) Ki tud-e minden hangot mondani?
- c) Tud-e tisztán, összefüggően beszélni?
- d) Tud-e kisebb mondatokat előmondás után helyesen ismételni?
- e) Nem szokott-e beszéd közben szavakat, szótagokat vagy hangokat kihagyni?
- f) Beszéd közben helyes szórendet használ-e?
- g) Van-e a gyermeknek beszédhibája s milyen?
3. a) Meg tudja-e a tárgyakat különböztetni?
- b) Felismeri-e a tárgyakat képen is?
- c) Tud-e gyakran látott tárgyról egyet-mást elmondani?

- d) Figyel-e a beszédre?
 e) Jelen nem lévő, ismert személyekről és tárgyakról tud-e felvilágosítást adni?

4. *Iskolai ismeretköre.*

- a) Ismeri-e az egyes betűket?
 b) Tud-e szavakat olvasni?
 c) Ismeri-e a nagy betűket?
 d) Tud-e betűket és szavakat emlékezetből leírni?
 e) Másolni tudja-e csak azokat vagy talán arra sem képes?
 f) Tud-e visszafelé számlálni, mily számkörben?
 g) Mily számkörben tud összeadni és kivonni?
 h) Van-e fogalma a sokszorozásról és az elosztásról?
 i) Mily számkörben tud számműveletek végezni elvontan és mily körben ujjainak segítségével?

5. *Kedély-élete.* Szives-e? durcás-e? Önféjű-e, szelid-e, rossz indulatu-e? Csendes-e, élénk-e, barátságos-e? Zárkózott-e? Hazug természetű-e? Szeret-e játszani? Kedveli-e a társasjátékot?

Tiszta-e a gyermek?

7. Egyébb megjegyzések.

.....
 igazgató.

.....
 tanító.

8) **Törzslap.**

.....kisegítő-iskolai tanuló részére.

Állami kisegítő-iskola.

.....szám.

A tanuló törzslapja.

1. A tanuló neve:
2. Születésének helye és ideje:
3. Vallása:
4. Mikor oltatott be?..... Ujra oltatott-e?
5. Tandíjat fizet-e?

6. Szülője vagy helyettesének*) } neve :
 } foglalkozása :
 } lakása :

7. Lakásváltoztatások :

8. *A baj oka.* A gyermek testi és szellemi fejlődésére vonatkozó adatok az iskolakötelekor előtti időben. Öröklés, degeneratio, iszákosság, családi betegségek. (Orvos által töltendő ki).

9. A népiskolában töltött időre vonatkozó adatok :

Melyik iskolába járt?	Melyik osztályba járt?	Mikor végetett fel?	Mikor távozott? a kisegítő iskolába?	Jegyzet. (Ide a hosszabb ideig tartó mulasztások és azok okai jegyzendők fel.)

10. A gyermek fejlettségének leírása a kisegítő-iskolába történt felvétel alkalmával (a) testi állapot, b) kedély-állapot, c) a szellemi fogyatkozás foka). Orvosi rovat.

11. Folytatólagos megjegyzések a gyermek testi és szellemi állapotára vonatkozólag a kisegítő-iskolába járás ideje alatt. Orvosi rovat.

*) A szülő helyettese alatt a tanuló gyámját vagy gondviselőjét kell érteni.

12. A gyermek előmeneteléről szóló kimutatás. (Bizonyítvány.)

oszt.	oszt.	oszt.	oszt.	oszt.	oszt.	oszt.	
	I. félév	II. félév	I. félév	II. félév	I. félév	II. félév	I. félév	II. félév	I. félév	II. félév	I. félév	II. félév	I. félév	II. félév
Hittan														
Olvasás és írás														
Magy. nyelv és fogalm.														
Beszéd és ért. gyakorlat														
Szüllőföldism :														
{ a) Földrajz														
{ b) Történet														
{ c) Term.-rajz														
Számolás														
Ének														
Szépíráás														
Rajz és alakí ismeretek.														
Torna														
Kézimunka														
Magaviselet														
Szorgalom														
a) igazolt														
b) nem igazolt mulasztások														
Dátum													
Osztályvezető													

13. *a)* A gyengetehetség lélektani kimutatása. (Orvos és tanító írja alá.)

b) Vannak-e és melyek a gyermeknek jobban fejlett képességei?

14. Az elbocsátás *a)* Az elbocsátás ideje és oka:

b) Feljegyzése annak, hogy az egyes tantárgyakban mennyire érte el célját a kisegítő-iskolai nevelés.

c) Az elbocsátó bizonyítvány különös megjegyzései.

15. Mit tett az iskola a gyermek jövő életpályájának érdekében.

16. Feljegyzések a növendék további (elbocsátás utáni) életéből.

NB. Az 1–7., 12. és 14. pont alattiak közöltetnek a félévi értesítőben és az elbocsátó bizonyítványban.

ε) **Bizonyítvány.**

.....
 év hó n
 született vallásu növendék az 19 tanévben a
 budapesti állami kiségitő-iskola osztályában tanított
 tantárgyakból általános osztályzatot nyert.

Magaviselete :

Szorgalma :

Egyes tantárgyakban tanúsított előmenetele :

1. Hit- és erkölcsstan :
1. Olvasás és írás :
3. Magyar nyelv és fogalmazás :
4. Beszéd- és értelemgyakorlat :
5. Szülőföldismeret :
 - a) földrajz :
 - b) történet :
 - c) természetrajz :
6. Számolás :
7. Szépirás :
8. Ének :
9. Rajz- és alakí ismeretek :
10. Torna :
11. Kézügyesség :
12. Női kézimunka :

Jegyzet :

Budapest, 19 évi hó n.

(P. H.)

igazgató.

Magyarország köznevelési törvényéről

Magyarország köznevelési törvényéről

Magyarország köznevelési törvényéről

Magyarország köznevelési törvényéről

Magyarország köznevelési törvényéről

Magyarország köznevelési törvényéről

Magyarország köznevelési törvényéről

Magyarország köznevelési törvényéről

Magyarország köznevelési törvényéről

== FÜGGELÉK. ==

IDEIGLENES TANTERV

a kisegítő-iskolák számára.

Az

eddig tanterv nyomán átdolgozta

Éltes Mátyás

az áll. kisegítő-iskola vezetője.

ВЪ КРАСНО-УДСКОМЪ УЧЕБНОМЪ ЗАВѢДѢНІИ

ЕЩЕ РАЗЪ

СВѢДѢНІЯ О ПРАВИЛАХЪ ПЕДАГОГИЧЕСКАГО

УЧЕБНАГО

И КРАСНО-УДСКОМЪ УЧЕБНОМЪ ЗАВѢДѢНІИ

ИЗДАЮЩЕГОСЯ ПЕРВЫЙ РАЗЪ

== ПЕЧАТАЕТСЯ ==

Ideiglenes tanterv a kisegítő=iskolák számára.

Általános rész.

A kisegítő-iskola az elemi iskolát van hivatva pótolni. Miután azonban a kisegítő-iskola növendékei a normális képesség színvonalán alul állanak és egyesek a szellemi fejlődés alsóbb fokán meg is maradnak, tancélját nem szabad oly magasra fokozni, mint a népiskoláét. Célja csak az lehet, hogy a mennyiben az abban tanulók az elemi iskolának visszaadhatók nem volnának: a népiskolai növendékekét megközelítő ismereteket sajátítsanak el.

Nem az anyag mennyisége itt a fő, hanem annak alapos, egyéni feldolgozása és elsajátíttatása. Az általános didaktikai elveken kívül tekintetbe veendő tehát, hogy a tananyagot mindig a gyermekek alacsony szellemi színvonalához, egyéniségéhez kell alkalmazni; pontosan legyen az kimérve és csak az tanítandó, a mire a későbbi életben feltétlen szükségük leend. A szemléletésre, fokozatosságra, hézagtalan előrehaladásra, a jó kedv elevénítésére, föntartására nagyobb gond fordítandó, mint a népiskolában. A tanítás *egyéni* jellege, a kézügyességi oktatás és a *hibás beszéd javítása első rendű figyelemben részesítendő*, mert épen e három dolog az, a mely a kisegítő iskolai oktatást, az elemi iskolai oktatástól élesen megkülönbözteti.

A kisegítő iskola hat iskolai év alatt oldhatja meg feladatát és általános óraterve így alakul:

Sorszám	T a n t á r g y a k	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
		o s z t á l y					
1	Hit- és erkölcsstan	—	2	2	2	2	2
2	Magyar nyelv :						
	a) Olvasás-írás	7.	7	5	4	4	4
	b) Nyelvtan és fogalmazás	—	—	2	2	2	2
	c) Beszéd- és értelem-gyak.	5	4	4	—	—	—
3	Szülőföldismeret (földrajz, történet, [alkotmánytani tudnivalók] természetrajz, természettan)	—	—	—	4	4	4
4	Számтан	5	5	5	5	5	5
5	Rajz és alaki ismeretek	—	—	2	2	2	2
6	Szépírás	—	1	1	1	1	1
7	Ének	2	2	2	2	2	2
8	Torna és játék, ének kísérettel is	2	2	2	2	2	2
9	Kézügyesség	4	4	4	5	5	5
10	Női kézimunka	4	4	4	5	5	5
	Összesen						
	fiúk	25	27	29	29	29	29
	leányok	25	27	29	29	29	29

Különleges rész.

I.

Hit és erkölcsstan.

1. Cél.

A hitoktatásnak az a célja, hogy a gyermekeket az Istennel, az isteni kinyilatkoztatással s ennek történetével a legegyszerűbb formában megismertesse, őket a jó és rossz ismeretére vezesse, lelkiismeretüket felébreszse, kedélyüket Istenfélelemmel s Isten iránt való szeretettel és bizalommal töltsse el s így a tanulók hit-erkölcsös életének megvesse az alapját.

2. Tananyag.

a) *Róm.-katholikus tanulók részére.*

(Egyházhatóságilag jóváhagyott a bibornok hercegprimás 1905. évi július hó 4-én kelt 2734. számú határozatával.)

I-ső csoport. II—III. osztály.

(Heti 2 óra.)

Isten szeretetéről és az imádságról. Keresztvetés. Miatyánk. Üdvözlégy. Hiszekegy. Urangyala. Reggeli és esti, evés előtti és utáni imák betanulása, helyes kiejtéssel.

Hitágazatok a bibliai történetek kapcsán. A világ teremtése. Az angyalok. Az első emberpár teremtése. Az első bűn és büntetése. (A megváltó első megigérése.) Kain és Ábel. (Az áldozatról.) A testvérgyilkolás az irigység miatt. Büntetése. (A felebaráti szeretet parancsa.) Az Isten mindent tud és lát. Isten a jót megjutalmazza és a rosszat megbünteti. Példák: a jó és rossz angyalok, Ádám és Éva, Kain és Ábel.

Az Istent nem látjuk, ő tiszta lélek. Az Isten mindenütt jelen van, mennyben, földön és minden helyen. Isten szeret minket. Isten igazságos. Mennysország és pokol. A bűnről általában. A világ romlottsága. Noé és a vízözön. A zsidók hívek maradnak Istenhez, ki megvédi őket. Már-már kétségbeesnek, reményük a Megváltó.

Jézus születése. (Jézust imádjuk, mert ő valóságos Isten, Istennek fia. Mária az Isten anyja, őt nem imádjuk, csak tiszteljük és közbenjárását kérjük.) A pásztorok a kisedd Jézushoz mennek. A napkeleti bölcsek. Heródes kegyetlensége. Jézus, Mária és József menekülése és visszatérése. Jézus 12 éves korában a templomban. (Jézus Isten. A három isteni személyről.) A templombajárásról. Jézus 30 éves korában elkezd tanítani. Jézus és a gyermekek. Jézus imádkozni tanít. Judás. Jézus szenvedése. Feltámadása. A halál. A végítélet.

A gyónásról általában.

II-ik csoport. IV—V—VI. osztály.

(Heti 2 óra.)

Az első csoport tananyagának átismétlése. Imádságok ismétlése. A tiz parancsolat. A teremtésről. (Istenről és tulajdonságairól. Az angyalokról.) Ádám és Éva teremtése. A paradicsom. A meg-

próbáltatás. A Megváltó ígérete. A halál. (Az ember célja. Istennek szolgálni kell jó cselekedetekkel és imádsággal.) A bűn. Kain és Ábel. Az áldozat, ezzel kapcsolatosan a szent mise áldozatnak ismertetése. A testvérgyilkolás és büntetése. Az emberek Noé idejében. A vízözön. (Az Isten tür, de végre büntet.) A babyloni torony. (A kevélység.) Ábrahám. Ábrahám feláldozza fiát, Izsákot. Az izraeliták sorsa Egyiptomban. Rabszolgaság. Mózes. A X parancs.

Jézus születése. A három isteni személy. Az angyalok és pásztorok. A napkeleti bölcsek. Heródes a rossz király. Hazugsága. Isten mindent tud. Heródes kegyetlensége. A sz. család visszatér. Jézus 12 éves koráig. Jézus a jeruzsalemi templomban. (A vasárnap megszentelése.) Jézus első csodája Kánában. A naimi ifjú feltámasztása. Jézus lecsendesíti a vihart. Jézus imádkozni tanít. Jézus siketnémát és vakot gyógyít. Az irgalmas szamaritánus. (Isten és felebaráti szeretet parancsa.) A tékozló fiú. (A bűnbánat szentsége. A lelkiismeret megvizsgálása. A bánat. Az erős fogadás. A gyónás. Az elégtétel.) A farizeus és vámos. Jézus és a gyermekek. Jézust a gonosz zsidók gyűlölik. Judás. Az utolsó vacsora. Az oltáriszentség rendelése. (A sz. áldozás.) Jézus elfogatása, bántalmazása és keresztfeszítése. (A bűn nagysága.) Jézust sirba teszik. Feltámadása. Mennybemenetele. Az utolsó ítélet. A purgatorium. Az ember lelke halhatatlan.

A hét szentség ismertetése. Az anyaszentegyház szervezete.

b) **Ág. hitv. ev. tanulók részére.**

(Egyházhatalósággal jóváhagyatott a bányai ág. hitv. ev. püspök 1905. évi június hó 21-én 1489. szám alatt kelt határozatával.)

I. csoport. II—III—IV. osztály.

(Heti 2 óra.)

II. osztály. Erkölcsi irányú nagyon rövid elbeszélések. Étél előtti és étél utáni ima. *Krisztus te vagy életem.* Rövid reggeli és esteli ima. *Menynek földnek teremtője.* Rövid erkölcsi elbeszélések folytatása.

Teremtés. Józsefet eladják. (1. pont.) Jézus születése. Jézus és a gyermekek.

III. osztály. Erkölcsi irányú elbeszélések folytatása. Imák (II. oszt. folyt.)

Ádám és Éva. Ábrahám Kánaánba költözik (1. pont). Mózes születése. *Boldogságom Istene.*

A 12 éves Jézus. Mária és Mártha. A gazdag ifjú. *Boldog örömnap. Ki csak Istenre dolgát hagyja.*

IV. osztály. Erkölcsei irányú elbeszélések folytatása. Ábrahám és Lóth. Izsák házassága. Absolon. Elizeus és Geházi. — Az irgalmas szamaritánus. A magvető. Kovász. Mustármag. Jézus lecsendesíti a tengert. Jézus megfeszítése.

Ének. Isten neked szentelem. Bizzad minden utadat. Szerelmes Jézus.

II. csoport. V. és VI. osztály.

(Heti 2 óra.)

V. osztály. A 10 parancsolat (egész évre). József a börtönben. József megfejti Fáraó álmát. Salamon. Nábóth szőlője. Jézus megkísértése. A búza közé vetett konkoly. A nagy halfogás. A Kapernaumi százados. Jézus Jeruzsálembe vonulása. Jézus a Getsemané kertben.

Ének: Isten felséges adománya. Az úr gondot visel. El ne csüggedj. Boldog a ki hallgatja.

VI. osztály. Hiszekegy (egész évre). Az özönviz. Sodoma és Gomora. Ábrahám feláldozza Izsákot. Salamon. Jób. — A hegyi beszédből szemelvények. A kiosztott talentumok. A tékozló fiú. A gazdag és a Lázár. A kánai mennyegző. A naimi ifjú. Jairus leányának feltámasztása. Az Úrvacsora. Jézus feltámadása.

Luther, élete.

2—3 ének.

c) Ev. ref. vallású tanulók részére.

(Egyházhatalóságilag jóváhagyott a Dunamelléki ev. ref. püspök 1905. évi június hó 28-án 629. szám alatt kelt határozatával.)

I. csoport. II. III. osztály.

(Heti 2 óra)

(Lévay Lajos: „Kis hitoktató“-ja nyomán)

I. Imák: Az úri imádság. Reggeli imádság. Esteli imádság. Étél előtti ima. Étél utáni ima.

II. Énekek: XXV. Zsoltár. XLII. Zsoltár. Szent Isten noha néked . . . (felálló dicséret). LXV. Zsoltár. 64-ik dicséret. 19-ik dicséret. 37-ik dicséret.

III. Ünnepeinkről: A vasárnap. Karácsony. Ujév. Nagypéntek. Husvét. Áldozó csütörtök. Pünkösd.

IV. Bibliai történetek: A teremtés. Az első emberpár esete. Az özönvíz és Nőé. Ábrahám. József története. Mózes megszabadítja Izráelt. A tíz parancsolat. Dávid és Góliát. Jézus születése. A napkeleti bölcsek. Keresztelő János. A kánai menyegző. Jézus bevonulása Jeruzsálembe. Az úrvacsora szerveztetése. Jézus kinszenvedése és halála. Jézus feltámadása. Jézus menybemenetele. A szentlélek kitöltetése. Saul megtérése.

II. csoport. IV. V. VI. osztály.

(Heti 2 óra.)

I. Imák: Templomba bemenőre. Templomból kimenőre. Úrvacsora előtt. Kenyér vételkor. Pohár vételkor. Úrvacsora után. Betegségben mondandó ima.

II. Énekek: LXXXIV. Zsoltár. XC. Zsoltár. 74-ik dicséret. 167-ik dicséret. Zsoltár használat mellett néhány ének.

III. Bibliából: Az előző évi anyag átisméltése és bővítése mellett tárgyalandók a „Lévay“-féle *Kis Hitoktatóból* a 30, 31, 32, 33, 36 és 37. kérdések.

IV. Az Isten Igéjéről és a Sákramentumról. (A „Kis Hitoktató“ 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51-ik kérdései.)

V. A túlvilágról. (A „Kis Hitoktató“ 84, 85, 86, 87, 88, 89-ik kérdései.)

VI. A ker. erkölcsi kötelességekről. (A „Kis Hitoktató“ 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108-ik kérdései.)

VII. A ker. anyaszentegyház rövid történetéből. (A „Kis Hitoktató“ 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 146, 147, 149, 151-ik kérdései.)

d) Izraelita vallású tanulók részére.

(Jóváhagyott a pesti izr. hitközség tanfelügyelőségétől 1905. évi június hó 22-én.)

I. csoport. II. és III. osztály.

Első rész.

Bevezető fogalmak.

Minden a mi van, a jó Istentől való. Isten minden teremtesnek gondviselője. Isten iránt hálával tartozunk. Reggel, délben és este imádkozzunk. Vallásunk izraelita vallás. Izraelita vallásu

magyarok vagyunk. A mi Istenünk egyetlen egy, örökkévaló. Áldás mondatok (magyarul s ha lehet héberül is.)

Második rész.

Bibliai elbeszélések.

A világ teremtése. Az első ember. A szombat. Az első emberpár. Az első bűn, az engedetlenség. Az engedetlenség büntetése. Az első testvérpár. Nőé. A vízözön. Nőé hálája. Babel tornya. Ábrahám.

II. csoport. IV. V. VI. osztály.

Harmadik rész.

Isten a lélek jóságos adományozója és megőrzője. Isten a világ teremtője és gondviselője. Isten szeretete ajándékozta meg Izraelt a tórával. Isten egyetlen egy. A tíz íge (magyarúl.) A tizen-nyolc áldásmondat (magyarul.) Alkalmi imádságok és áldásmondatok (magyarul s ha lehet héberül is.)

Negyedik rész.

Bibliai elbeszélések.

Isten a világ teremtője. A szombat. Az első emberpár bűne. Kain és Ábel. Nőé. Ábrahám. Ábrahám ifjúsága. Ábrahám odahagyja hazáját. Ábrahám békeszeretete. Isten szövetséget köt Ábrahámmal. Ábrahám vendégszeretete. Ábrahám emberszeretete. Szodoma és Gomora pusztulása. Ábrahám engedelmessége. Izsák házassága. Izsák és fiai. Jákob vándor utja. Jákob Sabánnál. Eszau kibékül Jákóbbal. Törzsatyáink és törzsanyáink. József ifjúsága. József Egyiptomban. József mint Egyiptom kormányzója. József megmenti családját az éhhaláltól. József testvérei másodizben mennek Egyiptomba. József találkozása Benjáminnal. József megismerteti magát testvéreivel. Jákob Egyiptomban. Jákob halála és temetése. József halála.

III. csoport. VI. osztály.

Ötödik rész.

A zsidó imádságkönyv magyar fordításának olvastatása. Az örökkévalót magasztalja minden teremtmény. Isten dicsőítése. Isten akaratából váltakoznak a nappal és az éjjel. Isten szeretete ajándékozta meg Izrael népét a tórával, Isten egyetlen egy. Isten az

ő híveinek őrzője. Minden lény magasztalja az Istent, mint atyai jószágos gondviselőjét. Isten megáldja a szombat megtisztelőit. Ünnepi zsoltárok. Alkalmi imádságok és áldásmondatok.

Hatodik rész.

Bibliai elbeszélések.

Jákob ivadékai rabszolgák. Mózes születése és neveltetése. Mózes a királyi udvarnál. Mózes Midjamban. Mózes küldetése. Mózes és Áron Fáraó előtt. Isten kivezeti Izrael fiait Egyiptomból. A Pesach-ünnep. Átkelés a Vörös-tengeren. A szinai hegyi kinyilatkoztatás. A tíz íge. A hetek ünnepe. A frígysátor. Az aranyborjú. Az izraelita nép a sivatagban. Az istentisztelet a pusztában és Kanaánban. A szentség törvényei. Az ünnepek. Mózes oktatásai. Mózes búcsúja. Mózes halála. Józua. Az ország meghódítása és felosztása. Izrael a bírák korában. Debóra. Sideon. Ruth története. Saul, Dávid, Salamon. Izrael és Judaország pusztulása.

II. Magyar nyelv.

1. Cél:

A magyar nyelv tanításának célja, egyrészt, hogy a növendékeket képesítse mások szóban vagy írásban kifejezett gondolatainak helyes megértésére (nyelvfelfogás), másrészt, hogy saját gondolataikat úgy szóval, mint írásban egyszerűen, de érthetően kifejezni képesek legyenek (nyelvkészség.)

Ezt a célt szolgálják az olvasási és írási és a beszélési, gyakorlatok, ennél fogva a magyar nyelvoktatás a következő részekre oszlik:

- a) olvasás és írásra, ezzel kapcsolatban nyelvtan és fogalmazás.
- b) beszéd és értelemgyakorlatokra.

2. Tananyag.

a) *Olvasás-írás.*

1. osztály.

(Heti 7 óra.)

Olvasási-írási előgyakorlatok. A taneszközök használatába való begyakorlás. Az írott és nyomtatott kisbetűk ismertetése a kétjegyű mássalhangzókig; ezen betűkből alkotható szók és mondatok olvastatása.

Az írás tanítása az olvasással kapcsolatosan halad.
A beszéd hibákról való leszoktatás.

II. osztály.

(Heti 7 óra.)

Az I. osztályban tanultak ismétlése. A kétjegyű mássalhangzók és a nagy betűk ismertetése. Szók, mondatok, könnyebb olvasmányok olvastatása.

A beszédbeli hibákról való leszoktatás.

A tanult betűknek és azokból alakítható szóknak másolás diktálás után való leírása.

Pont, vonás, szótagolás, szó-elválasztás. A nagy kezdőbetű.

III. osztály.

(Heti 5 óra, illetve a magyar nyelv és fogalmazással együtt 7 óra.)

a) **Olvasás.** Kisebb terjedelmű olvasmányok olvastatása. a folyékony olvasás gyakorlása. A növendékek leszoktatása a beszédbeli gyarlóságokról, (hangok felcserélése, pöszebeszed). Betanult verseknek értelmes előadása.

Az olvasással kapcsolatosan *nyelvtani magyarázatok*: hang, betű. Magánhangzók, mássalhangzók. Szótagolás, szóelválasztás. Hosszú, rövid magánhangzó. Egy jegyű, két jegyű mássalhangzó. A vonás, pont, kérdőjel, felkiáltójel.

b) **Írás, fogalmazás.** Az összes (kis és nagy) betűknek, egyes szóknak írása másolás, diktálás után. Adott kérdésekre írásbeli felelet. Minta után hasonló mondat szerkesztése. Évente 20 fogalmazási gyakorlat.

IV. osztály.

(Heti 4 óra, illetve a magyar nyelv és fogalmazással együtt 6 óra.)

a) **Olvasás.** A folyékony olvasás tökéletesebbé tétele s az értelmes és helyes olvasás gyakorlása; összefüggő, rövid elmondatása az olvasmány tartalmának.

Az olvasmányokat évszakok szerint és lehetőleg a szülőföldi ismeretekre, történetre és a beszéd- és értelemgyakorlatokra tekintettel kell kiválasztani. A gyermekek értelméhez mért néhány költemény betanulása és azoknak értelmes, szép előadására való törekvés.

b) **Nyelvtan.** Nyelvtani magyarázatok az olvasmányokkal kapcsolatosan. Az előző osztály anyagának ismétlése. Egyszerű mondat. Az alany, a főnév (köznév, tulajdonnév), a névmások felismerése, különös tekintettel a személyes névmásra. A névelő. Az állítmány. Az ige (jelen, múlt, jövő idő.) A melléknév (közép és felső foka.) Egyes- és többesszám.

c) **Írás, fogalmazás.** Olvasókönyvből másolás. Az olvasmány tartalmának néhány mondatban való összefoglalása és leírása feltett kérdésekre. Adott kérdésekre írásbeli felelet. Emlékezetből való íratás. Átalakítások: állító mondatok tagadókká, értesítők kérdőkké, alkalmas olvasmányok cselekménye a múltból a jelenbe, a jelenből a jövőbe áttéve; mondatok egyesből többesbe és megfordítva.

Kisded levelek íratása. Évente 20—25 fogalmazási gyakorlat.

V. osztály.

(Heti 4 óra, illetve a magyar nyelv és fogalmazással együtt 6 óra.)

a) **Olvasás.** Az értelmes olvasás gyakorlása. tökéletesítése, a betanult költeményeknek értelmes és szép előadása.

Az olvasmányok kiválasztásánál különös tekintettel kell lenni a szülőföldismertetésre, a földrajzi, természetrajzi és történelmi olvasmányokra, továbbá a hazai népeletre, iparra, kereskedelemre, és közlekedésre is, hogy azok párhuzamosan haladjanak a földrajz tanítással.

b) **Nyelvtan.** Nyelvtani magyarázatok az olvasmányokkal kapcsolatosan. Az alany, állítmány. Az igék jelentő, felszólító és feltételes módja. Bővített mondat. Számnév, mint jelző. Birtokos jelző, birtok, a birtokos ragok. Névmások. Tárgy, tárgyrag. Igeragozás.

c) **Írás, fogalmazás.** Nyelvtani és helyesírási feladatok. Magyarázott szöveg másolása diktálás után. Emlékezetből való íratás. Az olvasmány tartalmának kivonata feltett kérdések szerint. Rövid levelek íratása. Évente 20—25 írási, fogalmazási gyakorlat.

VI. osztály.

(Heti 4 óra, illetve a magyar nyelv és fogalmazással együtt 6 óra.)

a) **Olvasás.** Az értelmes olvasás gyakorlása. Költemények tanulása és értelmes, szép előadása. Az olvasmányok köre, mint az V-ik osztályban, továbbá természet ismereti, egészségügyi olvasmányok.

b) *Nyelvtan.* *Nyelvtani magyarázatok az olvasmányokkal kapcsolatban*; mint az V. osztályban, továbbá szóképzés (főnevek-mellénevek, igék képzése). Az igeragozás példaképeinek összeállítás, igenevek. Összetett mondat. A kötőszó.

c) *Írás, fogalmazás.* Nyelvtani és helyesírási feladatok. Másolás, diktálás, emlékezet után való írás. Egyszerű és rövid elbeszéléseknek, leveleknek íratása. Számla, pénztalvány, postai, vasuti szállító-levél kiállítása. Évente 20—25 írási, fogalmazási gyakorlat.

b) Beszéd- és értelemgyakorlat.

1. Cél.

A beszéd- és értelemgyakorlatok célja az, hogy a tanuló megszokja a környezetében levő tárgyakat, jelenségeket figyelmesen szemlélni, és hogy azokról közelebbi ismereteket szerezzen; célja továbbá az, hogy a tanuló értelmét annyira fejlessze, hogy a szemlélt tárgyak és jelenségek fölött rövid, értelmes mondatokban ki tudja magát fejezni.

Megjegyzés: A beszéd- és értelemgyakorlatok a három első osztályban taníttatnak, a felsőbb osztályokban pedig ennek helyét a szülőföldismertetés foglalja el.

2. Tananyag.

I. osztály.

(Heti 5 óra.)

Az iskola, épülete, tanterem a berendezéssel. Tanító, tanítvány, tanulótársak. Iskolai élet és rend. A testrészek (használati tisztántartása). A ruházat.

A lakás berendezéseivel (bútorzat, házi eszközök). Napi foglalatosság (étkezés, játék, tanulás). Údvar, istálló, háziállatok. Kert, idő, időjárás. Nappal, éjjel. Napok. Kirándulások alkalmával szemlélték és az alkalmi események megbeszélése. Képekről való olvasás gyakorlása. A beszéd- és értelemgyakorlatok anyagát összefoglaló versek emlézése.

II. osztály.

(Heti 4 óra.)

Lakóház, lakás (család, szülők, testvérek, rokonok, cselédek). Családi élet. Kamra, padlás, pince, udvar, gazdasági eszközök. Házi hasznos és kártékony állatok.

Kert, kerti eszközök, növények, föld, kerti foglalkozás (évszakok szerint). Házak, utcák, terek, hidak, közlekedési eszközök. Mező, rét, szántóföld, erdő. Szőlő, szüret. Alkalmi események megbeszélése.

Templom, istentisztelet.

Képek évszakok szerint. Versek, mesék.

III. osztály.

(Heti 4 óra.)

Község. Falu, város. (A község lakossága, foglalkozása, életmódja). Pásztor, földműves, iparos, kereskedő, mester, legény, inas. Pósta (bélyegek, utalvány, szállítólevél, csomag, távirat). — Vasút (különbéle vonatok, utazás). — Közbiztonság (rendőrség, katonaság, csendőrség). Hatóságok (bíró, jegyző, polgármester, járásbíró, börtön). A község határa. Síkság, domb, hegy, völgy, folyó, tó. A határ állatai, növényei (szelídített háziállatok, vadállatok; természetű növények és azok feldolgozása). Egészségügy (orvos, gyógyszertár). Évszakok s az azokban mutatkozó feltűnőbb légköri tünetmények. Hónapok, az esztendő. Naptár. Versek emléktetése.

III. Szülőföldismeretek.

a) Földrajz.

1. Cél.

A földrajz-oktatás célja a haza földjének, lakosságának, természeti viszonyainak, gazdasági és műveltségi állapotának, emberbaráti intézményeinek oly mértékben való megismerése, a mint azt a növendékek értelmi foka megengedi. Célja a nyújtott ismeretek alapján a hazaszeretet felébresztése, ápolása; a hazán kívüli országoknak és világrészeknek, a földnek, mint égitestnek főbb vonásokban való megismertetése.

2. Tananyag.

IV. osztály.

(Heti 4 óra.)

Tájékozás az iskolában. A tantermet és az iskolát agyagból vagy papírból elkészítjük, majd lerajzoljuk s a rajzról való olvasást gyakoroljuk.

Égtájak. Tájékozási gyakorlatok az égtájak szerint. Az iskola-épület és belső telek alaprajza. A beszéd és értelemgyakorlatok anyagának ismétlése mellett tanulják a térképen való tájékozódást. Iránytű.

Házsor, utca, tér. Az iskola környékének alaprajza. A város nevezetesebb épületei, utcái.

A lakóhely és tervrajza. Közlekedési utak. A földfelület emelkedései és mélyedései. A hegy, hegytető, hegyoldal. A völgy. Folyó és álló vizek. A legkiválóbb ásványok.

A lakóhely növényei és állatai, (lásd az I. II. és III. oszt. beszéd- és ért.-gyakorlatainál) felsorolása és felismertetése.

A lakóhely határa. Látókör, szemhatár.

A lakosok foglalkozása, (lásd a III. oszt. beszéd és ért. gyak.-nál.) nyelve és vallása. Előljáróság. A lakóhely története. Kirándulás.

V. osztály.

(Heti 2 óra)

A negyedik osztály anyagának ismétlése után a járás.

Szolgabíró, járási székhely. Egészségügy, orvos; állategészségügy, állatorvos. Utak, útmester, Csendőrök.

A járás nagyobb városai, folyói, hegyei. Utazás.

A vármegye. A vármegye igazgatása, (falu: bíró, jegyző; város: polgármester; vármegye: főispán, alispán. A vármegye székhelye, nevezetességei.

Magyarország rövid, általános ismertetése.

VI. osztály.

(Heti 2 óra.)

Az eddig tanultak ismétlése után az ország. A szomszédos megyék. A nagy-magyar-alföld. Az alföldi élet. A Duna és mellékfolyói; gőzhajózás. Dunamenti városok. A Tisza.

Éjszaknyugati-, Éjszakkéleti-, Délkeleti-, Nyugat-hegyvidék. A nevezetesebb folyók, hegyek, városok és termények. A Balaton. A Fertő.

Budapest, az ország fővárosa.

Főbb vasuti vonalak s azok mellett fekvő városok, Fiume. A tenger.

Európa. Az öt világrész. A földgömb.

b) Történelem.

1. Cél.

A történet-tanítás célja megismertetni a magyar nép legnevezetesebb történeti eseményeit és legkiválóbb történeti alakjait; de hivatva van arra is, hogy a történelmi példák ismertetése által a hazaszeretetet és királyhűséget felébreszse és ápolja.

2. Tananyag.

V. osztály.

(Heti 1 óra.)

Hun és a magyar nemzet eredete. A honfoglalás. A szent korona. Szent István. Szent László és a Kunok. Hunyadi János és a törökök. Mátyás királylyá választása. Mátyás király Gömörben. A mohácsi vész. Budavár visszavétele. Kurucok és labancok. Ferencz József és Erzsébet királyné.

VI. osztály.

(Heti 1 óra.)

Hazánk őskora, hazánk régi lakói. Attila. Árpád. Szent István. Szent László. Könyves Kálmán. Mongol vész. Nagy Lajos. Hunyadi János. Mátyás. II. Rákóczy Ferenc, a török uralom vége. Mária Terézia. József Nádor. Gróf Széchényi István. Kossuth Lajos. 1848-iki szabadságharc. Deák Ferenc. Ferencz József megkoronázása.

A polgárok legfontosabb jogai és kötelességei. Iskola kötelezettség. Hadkötelezettség. Az ország kormányzása. Igazságszolgáltatás.

C) Természetráaj és természettan.

1. Cél.

A természetráaj oktatásának célja, hogy megismertesse a tanulókat a természet tárgyaival s ezek hasznos, vagy káros tulajdonságaival.

(Megjegyzés: A természetráaji oktatás alapját a beszéd- és értelemgyakorlat képezi. A kerti és házi növények és állatok ismeretése után következik a rét, a mező, az erdő, a tenger és állatvilága.)

Az ember testi szervezetének és a rövid egészségtannak a tárgyalása az utolsó év végére marad.

2. *Tananyag.*

V. osztály.

(Heti 1 óra.)

A *növényországból* bemutatandók és röviden tárgyalandók a gyermek környezetében található gazdasági és iparnövények legfontosabb képviselői. Fák, bokrok, cserjék, fűvek és gombák; különös tekintettel hasznos vagy káros voltukra és termelésük feltételeire: talaj, nedvesség, levegő, világosság és melegség. (Gazdaságtani rész.)

A külföldi növények közül a legelterjedtebbek.

Az *állatvilágból* ismertetendők a gyermek lakhelyének környezetében szeliden és vadon élő nevezetesebb állatok.

Tárgyalandó az állatok haszna, életmódja esetleg kártékony-sága. (Gazdaságtani rész.)

Felveendő a emlősök, madarak, halak, csuszómászók csoportjának egy két képviselője.

A külföldi állatok közül a legismertebbek.

VI. osztály.

(Heti 1 óra.)

Az *ásványország*. Itt az ismeretesebb égethető ásványokra, a földre, kövekre, nevezetesebb ércekre és sókra, valamint azok használatára terjeszkedünk ki.

Természettani ismeretek köréből inkább alkalomszerűleg tárgyalandók a legfontosabb tünetmények:

A leeső kődarab, az ujakhoz tapadó lyukas kulcs, a vízbe fordított üres pohár, a vízzel megtöltött, papírral befedett és lefelé fordított pohár, a vizet magába szívó szivacs, a száradó ruha, a mérleg, a lejtőn leguruló labda, a szökőkút, az eső, hó, jég, jégeső, köd, felhő, szél, fecskendő, lopó, léghajó, mágnes, villanylámpa, villám, égdörgés; uszás, hajó, főzés stb. mindannyi igen alkalmas a megfelelő természettani tünetmenny bemutatására és magyarázására.

Az emberi testről. Testrészek, érzékszervek, ruházat, egészség, betegség, tisztaság, táplálkozás. Munka, pihenés, alvás. Lakószoba, szellőztetés, fűtés.

Veszedelmes anyagokkal való bánásmód.

Gyermek, ifju, felnőtt, öreg.

IV.

Számтан.**1. Cél.**

A számтан tanításának célja egyrészt a növendékek rendszeres gondolkozásra szoktatása és ez uton az értelem fejlesztése, másrészt, hogy őket a gyakorlati életből vett könnyű feladványok önálló és lehetőleg biztos megoldására képesítse.

2. Tananyag.**I. osztály.**

(Heti 5 óra.)

Az 1—10-ig terjedő számkörben számképzetek keletkezése többoldalú szemléltetés alapján. E körben összeadás, kivonás, szó- és írásbelileg előbb tárgyakon, majd elvontan.

Az 1, 2 és 10 filléres ismertetése és gyakorlati felhasználása. A tanult számok leírása. —

II. osztály.

(Heti 5 óra.)

Az 1—20-ig terjedő számkörben összeadás és kivonás szó- és írásbelileg, tárgyakon, elvontan. A számtani jelek (+ — =) megismertetése. A számok leírása. Mértékek az 1—10-ig terjedő számkörben.

III. osztály.

(Heti 5 óra.)

Az 1—50-ig terjedő számkörben összeadás, kivonás. Az 1—20-ig terjedő számkörben szorzás és osztás maradék nélküli példákkal. A számok leírása. Pénznemek, mértékek e számkörben. Római számok.

IV. osztály.

(Heti 5 óra.)

Számolás az 1—100-ig terjedő számkörben. Nevezetesen:

a) Az előző osztály anyagának gondos átisméltése;

b) Az 50-es számkör bővítése 100-ig s e körben összeadás, kivonás, előbb tárgyakon azután elvontan.

c) Az 1—50-ig terjedő számkörben szorzás, (2 jegyű szorzandó 1 jegyű szorzó) és az egyszeregy. E számkörben osztás maradéknélküli példák.

Jelek és rövidítések K. f. m. cm. l. kgr.

Mértékek; pénzek, a 100-as számkörben.

A római számok.

V. osztály.

(Heti 5 óra.)

Számolás az 1—500-ig terjedő számkörben. Nevezetesen:

a) a IV. osztályban tanultak gondos átisméltése.

b) A számkör bővítése 500-ig s e körben összeadás, kivonás szóval és írásban.

c) Az 1—100-ig terjedő számkörben szorzás és az egyszeregy fokozatos összeállítása és begyakorlása. Ugyane körben osztás maradéknélküli példák.

d) a fél, (egyketted), negyed és harmad keletkezése, fogalma szemléltetés alapján.

Mértékek. Pénzek. Jelek és rövidítések.

VI. osztály.

(Heti 5 óra.)

Számolás az 1—1000-ig terjedő számkörben. Nevezetesen:

a) Az előző osztályban tanultak gondos átisméltése és gyakorlása.

b) A számkör bővítése 1000-ig s az ezres körben ^{írásban} összeadás, kivonás.

c) Az 1—100-ig terjedő számkörben s ezen felülben szorzás előbb egy, majd kétjegyű szorzóval. Ugyanily körben osztás, az osztási maradék megértésével.

d) Tizedes törtekkel való számolás.

e) Az ötöd, hatod, heted, nyolcad, kilenced, tized fogalma.

Mértékek. Pénznemek. Jelek és rövidítések.

V.

Rajz és alaki oktatás.**1. Cél.**

A rajztanítás célja a szem és a megfigyelő képesség, a szín-érzék és a kézügyesség gyakorlása, a szép iránti érzék fejlesztése.

2. Tananyag.

Az I. és II. osztályban a rajzoktatás, a beszéd és értelemgyakorlat, valamint a szépírás tanításával kapcsolatos. Tekintettel a rajzoktatásra, különösen a tárgyak helyzetére, alakjára, színére vonatkozó fogalmakat kell kiemelni. (Ilyenek: alatt, felett, mellett, hosszú, magas, széles, gömbölyű; vörös, sárga, fehér, fekete, sötét, halavány, stb.)

III. osztály.

(Heti 2 óra.)

A pont és a vonal. Egyenes, vízszintes, függőleges, ferde vonalak bemutatása és rajzolása szabadkézzel. Párhuzamos vonalak szemléltetése és rajzolása: vasuti sínpár, álló és fekvő létra. A vonal jelzése, felosztása. Egyszerűbb sík diszjunktívumok. A rajzolás a derékszögű és négyzet alakú idomok körében mozog s ezeket arányos alakokká egészíti ki, illetve használja fel. Háromféle: fekete, piros, zöld írónnal való színezése.

IV. osztály.

(Heti 2 óra.)

Szabadkézzel egyszerűbb alakú tárgyak, szerszámok, eszközök, lehetőleg természet utáni rajzolása. (A tanító a tárgyat bemutatja, megmagyarázza és a táblán előrajzolja.) Színezés.

V. osztály.

(Heti 2 óra.)

A szabad (pontháló nélküli) rajzolás megkezdése. A tanító egy egyszerű, részarányos alaknak csak egy részét rajzolja az iskola táblára, míg a többi részét a tanulók által egészítetteti ki. Adott mintának rajzolása nagyobbított, vagy kisebbített alakban. Egyszerű alakok és összeköttetéseknek rajzolása szóbeli utasítás nyomán. Színezés.

VI. osztály.

(Heti 2 óra.)

Az V. osztály anyagának ismételése mellett lenyomott növénylevelek (mint fűz, ákác, vadgesztenye stb. levél) rajzoltatása. Egyes gyakorlati tárgyakkal (siremlék, kályha stb.) természet utáni és előtérbeni rajzoltatása. Színezés.

VI.

Szépírás.

1. Cél.

A szépírás tanításának célja a tiszta, jó és lehetőleg folyékony írás elsajátítása, továbbá a szín és szép iránti érzék fejlesztése.

2. Tananyag.

I—VI. osztály.

(Heti 1—1 óra.)

Minden osztályban az egyes betűk és a belőlük összeállított szavak szépírásában való gyakorlás. Folyóírás. Az írásbeli dolgozatoknak külső csinnal való tisztázása.

VII.

Ének.

1. Cél.

Az énekkutatásnak az a feladata, hogy gyakorolja a növendékek hallását, őket egyes dalok helyes és biztos éneklésére képe-sítse, kedélyük műveléséhez pedig járuljon hozzá.

2. Tananyag.

I. csoport, I., II., III. osztály.

(Heti 2 óra.)

Alkalmi dalok. Kis tanuló dala. Karácsonyi énekek. Altató-, ébresztő-, köszöntő dal. Esti dal. Játék-dalok. Őszi, téli, tavaszi, nyári dalok. Hymnus.

II. csoport. IV., V., VI. osztály.

(Heti 2 óra.)

Hosszú és rövid hangok. Piáno és forte. Szülőföld. Alföldi élet. Pásztor-dal, hajós-dal, halász-dal. Városi és családi élet. Hazafias dalok (Árpád apánk. Kossuth nóta. Énekes társasjátékok.) Hymnus.

VIII.

Torna.

1. Cél.

A tornaoktatás célja, hogy a növendék testi fejlődését, edzését előmozdítsa, az akaratot erősítse, a kedélyt élénkítse, a növendékeket jó testtartásra, rendre és engedelmességre szoktassa.

2. Tananyag.

I. csoport. I., II., III. osztály.

(Heti 2 óra.)

a) Szabadgyakorlatok. Alap és zárt-állás. Lépő-állás: előre, hátra, vissza. Az állások változtatása: lábújállás, lábhimbálás. Karok a csipőn. Tapsolás. Karkeresztezés. Karkörzés. Karemelés és nyújtás a főbb irányok felé. Karlendítés. Karhajlítás-, nyújtás és lendítés összekapcsolva. Kapcsolások: kézfogas és karfűzés által. Lábállás, karmozdulatokkal összekapcsolva.

Fejfordítás-hajtás; törzshajlítás előre, hátra, oldalt.

Menetelés egyik helyről a másikra. Lábujjárás. Járás tapsolással összekötve és bizonyos ütemre egyet-egyet dobantva. Negyedfordulat: jobbra át! balra át! Magasugrás.

b) Rendgyakorlatok. A sorok felállítása. Oszlás és újra felállítás gyakorlása. Zárkózás, nyitódás. Kettős beosztás. Mellék- és hátsó sorok a páros sorban. A sorok és oszlopok felvonulása. Ezek kifejlődése körbe és vissza.

c) Szergyakorlatok a tanító belátása szerint gyakoroltatnak.

d) Tornajátékok. Olvasó játék: Egyedem-begyedem tenger tánc stb. Búj, búj zöld-ág. Farkas és bárány. Szobrász. Lánc-lánc eszterlánc. Szembekötősdí, (erre csörög a dió erre meg a mogyoró). Labdadobás és elkapás. Versenyfutás 15 - 20 mnyire. Gyertek haza libuskáim. Falra dobálás. Kötélhuzás. Labdajáték gurítással.

II. csoport, IV., V., VI. osztály.

(Heti 2 óra)

a) *Szabadgyakorlatok.* Térdhajlítás és térdhimbálás. Térdemelés. Lábdobbantás. Lábemelés. Lépő állás. Terpesz állás előre és oldalt. Terpesz ugrás. Guggolás.

Karlökés. Karnyújtás, lendítés, különböző irányba. Ugyanez lépő-állással összekötve is gyakoroltatik.

Egymásba fogódzás: Kezeket a szomszédok vállára teszik. Karfűzés, láncalakítás.

Tözhajlítások különböző lábállásokkal és kargyakorlatokkal összekötve. Törzsfordítás. Lépési gyakorlatok. Szabályos menetelés. Menés lábdobbantással.

Negyed és félfordulat.

Versenyfutás 50—100 lépésre.

Magas ugrás, távolba ugrás, ugrás zárt sarkokkal.

b) *Rendgyakorlatok.* Oldal és hátsó sorok a páros sorban. Nyitódás és zárkózás.

1. Egy sorban oldalmenetelés által egyszerű és kettős távolságra.

2. Kettős, vagy 4-es sorban hátramenés által.

Menetelés kigyó és csigavonalban.

Kettős rendek s azok felvonulása oszlopba és megfordítva. $\frac{1}{4}$, $\frac{2}{4}$, $\frac{3}{4}$, kanyarodás. Kanyarodó csillag.

c) *Szergyakorlatok* a tanító belátása szerint.

d) *Tornajátékok.* Az előbbi csoport anyagához még:

Fogócska. Hol az olló? Hol a három? Egymás hátán cipelése. Sárkány-eresztés. Körróta. Labdázó kosár. Méta.

IX.

Kézimunka.

a) *Fiúk kézügyességi oktatása.*

1. Cél.

A kézügyességi oktatás célja, hogy a munkássági ösztönt felébreszse, a kezet ügyesítse és a munkát megkedveltesse.

2. *Tananyag.*

I. csoport.

(Heti 4 óra.)

Papírfűzés különböző, határozott színű és nagyobb, széles papírszalagokkal. Papirhajtogatás. Papírvágás ollóval, (különböző alakok, képek kivágása.)

Gyöngyfűzés. Különböző, határozott színű és nagyobb fajta gyöngyszemeket fűzetünk a gyermekekkel. Pl. 1 fehér, 1 fekete, váltakozva; 1 fehér, 2 fekete, 3 piros stb.

Agyagmintázás. Alapminta a golyó, kocka, hasáb és a henger. Ezen alapídomokból megfelelő számú egyszerű mintákat készítettünk.

II. csoport.

(Heti 4 óra.)

Borsómunkák, a Fröbel-féle ismeretes minták alapján.

Kivarrás előnyomtatott papírlapokon.

Lapos gyékényfonást, esetleg gyékénykosár fonást is tanulnak. Kötélfűzés, (fonál, cérnahenger és kötőtű kell hozzá.) Ugyanez gyönggyel átfűzve. (Szalveta kötő.)

Szövés kis szövőgépen.

III. csoport.

(Heti 5 óra.)

Gyékény és vesszőkosárfonás.

Ruhacipőkészítés.

Kefekötés.

Faragás.

Gyöngyszalag készítés.

b) *Női kézimunka.*

I. Cél.

A női kézimunka oktatásnak az a célja, hogy a munka iránt kedvet és érdeklődést ébresszen a tanulóban, a kezűgyességet fejlessze és a gyakorlati életben legszükségesebb munkanemeket sajátíttassa el.

2. Tananyag.

I. csoport.

(Heti 4 óra.)

A horgolás és kötés elemeinek megtanulása, a horgolótű helyes tartása. (Kezdőszem, levegőszem, tömötszem. Kezdőszem, simaszem, láncszem, fordítottszem.) Mintaszalag néhány mintája.

Jegyzés: A keresztöltés megtanulása és gyakorlása. Harisnyakötés a sarokig.

II. csoport.

(Heti 5 óra)

A kötés gyakorlása, lábfejkötés. Egy pár harisnya megkötése.

Jegyzés: A keresztöltések felhasználása betűk és diszek alakítására. A nagy ABC és 1—10-ig a számok.

Varrás: A jegyzőkendőn a szokásosabb öltések megtanulása. Előöltés hátrafelé öltés, tűzött öltés, szegő öltés, hurkolási öltés.

Gombok, kapcsok, akasztó szalagok felvarrása. Foltozás, beszövés. Egyszerű szabási minták. Egy női ing elkészítése.

Módszeres utasítások. Taneszközök.

A kisegítő-iskolai oktatás eredménye — a gyermekek lelki képességéhez mért szakszerű pedagógiai eljárás mellett — főképen a tananyag helyes kiválasztásától függ.

A népiskola azon törekvését, hogy növendékei minél tágabb ismeretkörrel birjanak, a kisegítő-iskolában megvalósítani nem lehet, de nem is szükséges; ellenkezőleg, itt a tananyagot, úgy minőségét és mennyiségét, mint gyakorlati alkalmazhatóságát és elmeképző erejét tekintve, alaposan redukálni kell. Amit a gyenge elme felfogni, avagy megtartani nem képes, azt nem is kell előadni. Elegendő, ha a kisegítőiskola logikus gondolkodásra, értelmes beszédre képesíti növendékeit s e mellett a *gyakorlati* életben legszükségesebb ismeretek nyújtására szorítkozik. Az anyag illetően kiválasztása mellett aztán jobban belemélyedhet tárgyába a tanító, s azt a gyermekek felfogásához mérten az iskola céljainak megfelelőleg alaposabban fel is dolgozhatja.

Téves az a nézet — különösen régebben hangoztatták — hogy a kisegítő-iskolákban kizárólag az elemi iskola négy alsó osztálya számára előírt anyagot lehet és kell elvégezni. A kisegítő-iskolai oktatásnak alapja a gyakorlatiasság lévén, az anyag terjedelmét úgy nem lehet körvonalozni, mert a népiskola 4 alsó osztályának anyagában sok oly dolog is foglaltatik, amit a kisegítő-iskolában ki lehet, sőt ki is kell hagyni (pl. a nyelvtani rész); viszont — az oktatás eredményének kockáztatása nélkül — nem lehet a kisegítő-iskolai növendékektől teljesen elzárni az elemi iskola felsőbb osztályainak anyagát sem. Hogy csak egy esetet említsek, például az alkotmánytan és természetrajz az elemi iskola V. és VI. osztálya tárgyai között szerepel, ezen ismeretekből tehát a kisegítő-iskolai tanulókat — fenti elv alapján — ki kellene rekeszteni. Már pedig a legszükségesebb természeti és alkotmánytani ismereteket a kisegítő-iskolából teljesen kizárni nem lehet, mert ezek nélkül a mai kor gyermeke, ha még oly szerény viszonyok közt él is, az életben boldogulni nem képes. A kisegítő-iskolának tehát, tekintet nélkül az elemi iskola tananyagbeosztására, minden eszközt fel

kell használnia, hogy növendékei az életre lehetőleg előkészíttessenek, de figyelmet kell fordítania arra is, hogy képzésük összefüggő egészet képezzen. Hogy tehát a tananyag kellő kiválasztása és redukálása biztosíttassék, másrészt, hogy abban a megfelelő módszertani elvek kellőleg érvényesülhessenek; ezért a kisegítő iskolák használatára külön tanterv összeállítása elkerülhetlenül szükséges.

Áttérve az egyes tantárgyak keretében feldolgozandó anyag rövid körvonalozására, mindenekelőtt megemlítendő, hogy a gyengetehetségű gyermekek nagy része különféle *beszédhibában* szenved, szükséges tehát, hogy a tanító *a beszédhibák javításával tanítás közben állandóan foglalkozzék.**

Beszéd-
hibák
javítása.

A *hittan* tanítás középpontját a bibliai történetek gyermekies, könnyen érthető modorban való tárgyalása képezi. Kiindulási pontnak mindig valami konkrét tárgyat, pl. képet, vagy eseményt kell venni. Az elvont tárgyú hitágazatok, katekizmus kérdések, példabeszédek kerülendők. Főcél az istenfélelem felébresztése, a jó és rossz közti különbség felismertetése és az erkölcsös élet megkedveltetése.

Hit- és
erkölcs-
tan.

Az egyes vallásgyakorlatok, ünnepek megtartása különös gondját képezze az iskolának. A hitoktatást lehetőleg a kisegítő-iskola egyik tanítójára kell bízni, mert a lelkész, mint idegen ember, a gyermekeket nem ismeri, tehát munkája nem lehet eredményes.

Az *olvasás* tanításánál a kisegítő-iskoláknak el van terjedve a fonetikai alapon való tanítás, úgy hogy az olvasás tanítása egyúttal beszéd-tanítás is.

Olvadás.

Az olvasás tanítása a magánhangzók és a könnyebb kiejtésű mássalhangzók hangoztatásával és mozgatható alakban való bemutatásával kezdődik.

A figyelem felkeltése és ébrentartása szempontjából igen célszerű az egyes hangokat hangutánzó mesék segítségével (fonetikai alapon) tanítani és gyakorolni.

* Erre vonatkozólag becses anyagot találunk *dr. Sarbó Arthur* egyetemi tanár „Népszerű útmutatás a beszédhibák felismerésére és elhárítására“ című munkájában. Bpest, 1901. (Gyógyyped. könyvtár 2. szám). Továbbá *Ellenbach (Éltes) Mátyás* „A gyengeelméjűek világából“ című művében.

A mozgatható betűket különféleképp szokták elkészíteni; vannak fából, pléhből, papirból, cukorból stb. betűk.

A betűk, (hangok) később könnyű rövid szavakká kapcsolhatnak és olvastatnak össze.

Tanulnak egyes rövid szavakat hangokra bontani és azokat újból összetenni.

Ugyanekkor az óra második felében írási előgyakorlatokat is végeznek, vízszintes, függőleges és ferde vonalakat húznak, melyeknek kezdetét és végét előbb ponttal megjelölik. Azután köröket, félköröket utánoznak. (Az ügyetlenek újból csinálják).

Sorrend lehet a következő:*)

<i>a) Hangoztatás (olvasás.)</i>	<i>b) Írás.</i>
(első félóra)	(második félóra)
<i>á, é, í,</i>	Tájékozás a térben; főbb irányok: jobb, bal, fent, lent, elül, hátul, mellett.
<i>o, u,</i>	Ugyanaz.
<i>a, e,</i>	A pont ismertetése és írása.
<i>ö, ü,</i>	· ∴ ... Az álló- és fekvő vonal ismertetése.
<i>s, n,</i>	. — . Az állóvonal ismertetése.
<i>l, m,</i>	— = □ † Az álló és fekvő vonal begyakorlása. □ ⊕
<i>v, t, b,</i>	≡
<i>c, z,</i>	Az álló és fekvő vonal begyakorlása. ≡ ≡ ≡
<i>d, g,</i>	Jobbra dült vonal. // //
<i>j, p,</i>	Balra dült vonal. \ \
<i>k, h,</i>	△ △

*) Lásd: Horváth-Nemes utmutatásait, az írva-olvasás tanításához, 1904. Maurer. Kassa.

Hangoztatása, hangkiválasztása és értelmezése a következő szavaknak:

V V

ma, no, ti, fü,

rá, be, lé, só, ha, pá

jó, kő, ló, nő, de hű

bű, lő, vő, ti, hó, te

mi, tű, jő, hi, se, ri

fa-lu, ró-ka, ka-pu, pá-va

ci-pó, ré-pa, je-nő, bé-la

ha-jó, ru-ha, fo-gó, du-da A függő horogvonás: l l

sá-ri, me-se, sa-mu, tü-dő u

du-na, ga-bi, pa-pa, tu-ró A függő horogvonás: l l

bi-ró, lá-da, né-ma, vé-ső u

ma-ma, me-ző, ma-ri, Álló horogvonás:

bu-za

l l

év, ár, ég, ősz, üt, új, él, eb M

ól, ön, oh, űz, ad, ás, éj, és M M M

Ezután következik a nyomtatott magánhangzók és más-

salhangzók (az összetett mássalhangzókig) ismertetése, rövid szók olvastatása az e célra készült táblákon.

Ezzel kapcsolatosan a kigyóvonal félkörvonal (bal) ((, a jobb félkörvonal)), körvonal , kis felül kötött vonal *eee, ll, ff, jj* s az előbb tanult írási gyakorlatok folytattnak.

Csak mikor már a szó- és írásbeli, valamint az olvasási előgyakorlatok bizonyos készségekre vezettek, kezdődik az írott kis betű alakok ismertetése s a nyomtatott és írott olvasási gyakorlatok olvastatása; mely ezentúl már az elfogadott tankönyv útmutatása szerint folyik tovább.

A felsőbb osztályokban a folyékony olvasás mellett az értelmes olvasásra és olvasmány tárgyalásra is súlyt kell fektetni s az egyes olvasmányokat alaposan fel kell dolgozni.

Az olvasmányok egyszerű, egyszerűen bővített s egyszerűen összetett mondatokból állanak, hogy a tanulók annál könnyebben foghassák fel a fő- és mellékmondatok viszonyait s ez által mélyebb gondolkodásra serkentessenek. A felsőbb osztályok olvasókönyvének, a gyakorlati élet köréből merített bő anyagot kell nyújtania, sokoldalunak — s emellett a gyengetehetségük felfogásához mérten — érthetőnek is kell lennie. E célra az elemi iskolai olvasókönyvek nem felelnek meg teljesen. A tanító azonban megfelelő javításokkal az elemi iskolai olvasókönyveket az ő céljaikra is használhatókká teheti.

Szépírás. Az olvasást nyomon követi az *írás* tanítása; az írott betűk alakjait a nyomtatott betűkből vezetjük le. A II. osztálytól kezdve a szépírást külön-külön órában tanítjuk. Minden egyes betűt előbb külön-külön, azután szavakban és végül mondatokban gyakorolnak be a növendékek. A mondatok tartalmilag is becsesek legyenek és azok értelmét magyarázzuk meg.

Nyelvtan, fogalma-
zás. A *nyelvtan* tanításánál a nyelvtani szabályokat kerüljük s a helyesírásra tanítsuk őket, valamint a *mindennapi* életben előforduló fogalmazványokra nyelvérzékük fejlesztésével és gyakorlásával igyekezzünk kioktatni a növendékeket. Különös súlyt kell fektetni a levélalakban írt elbeszélésekre és leírásokra.

Miután az értelmes gondolkodás és beszéd csakis helyes és tiszta képzetekből származhatik, ezek pedig világos szemléletből keletkeznek, ennél fogva a szemléltető oktatás (beszéd és értelem gyakorlat) az egész nyelvtanításnak az alapját képezi.

Beszéd-
és érte-
lemgya-
korlat

A beszéd- és értelemgyakorlat, más szóval szemléltető oktatás, a három első osztályban külön tantárgyat képez, a szemléltetés azonban az egész oktatás folyamán, minden tantárgynál megtartja vezető szerepét, a gyermek környezetéből vett tárgyakra és eseményekre terjed, melyeket lehetőleg természetben, de ha ez nem volna lehetséges, akkor legalább ügyes utánzatokban, vagy sikerült képekben kell bemutatni a gyermekeknek.

Mivel igen sokszor megtörténik, hogy a kisegítő iskolába került gyermekek előfogalmi hiányosak, az olvasás megkezdéséhez nem elégségesek, avagy arra alkalmatlanok, esetleg károsak is, ennél fogva mulhatlanul szükséges, hogy ezen legszükségesebb alapfogalmak létezéséről s azok helyességéről meggyőződést szerezzen a tanító, esetleg az érzékeltetés útján azok birtokába juttassa a gyermekeket.

E célból a kisegítő-iskolákban a beszéd- és értelemgyakorlatok keretében különös tekintettel kell lenni arra, hogy azoknak a tárgyaknak

a) *nevét*, melyeket a növendékekkel megismertetni akarunk. közöljük, illetőleg, hogy őket ez irányban kikérdezzük;

b) hogy a tárgyaknak *térbeli kiterjedtségéről* (nagyságáról, kicsinyiségéről, szélességéről, hosszúságáról, magasságáról, mélységéről stb.) az érzékeltetés segítségével fogalmat nyújtunk;

c) hogy a tárgyak *halmazállapotával* őket a tapintás által megismertessük. Ilyenek: a kemény, lágy, puha, folyékony stb.;

d) hogy velők a szemléltetés segítségével a *tiszta és tisztátalan* fogalmát megértessük:

e) hogy a *világos, homályos, sötét, átlátszó és átláthatatlan* fogalmát az érzékeltetés útján megszereztessek;

f) hogy figyelmüket a tárgyak felületén észlelhető *simaságra, érdességre és daradosságra* felhívjuk;

g) hogy a tárgyak (vonalak) *irányáról* (egyenes, görbe, hajlott, üres, kerek, hullámos stb.) fogalmat szerezzenek ;

h) hogy a testeken észlelhető *tömörségről, likacsosságról, odvasságról, ürességről stb.* fogalmat nyerjenek ;

i) hogy a *sík felületnek különféleségeit* (lapos völgyes, göröngyös) megismerjék ;

k) hogy az *élest és tompát* egymástól megkülönböztetni tudják ;

l) hogy megismerjék, mi a *hajlékony és merev, a törékeny és a ruganyos* ;

m) hogy a *hideget és meleget* egymástól megkülönböztessék ;

n) hogy a *főszíneket* felismerjék ;

o) hogy az izlés szervének segítségével megkülönböztessék egymástól az *érdest, keserűt, savanyút, a csípőst és az égetőt* ;

p) a szaglás segítségével a *kellemes illatot és a kellemetlen szagot* ;

r) hogy az érzékeltetés segítségével a *jót, rosszat, kellemest, kellemetlent, helyes, helytelent* stb. megkülönböztetni tudják ;

s) hogy megismertessük velök a *függélyes, vízszintes fekvő, a jobbra és balra dülő, ferde* vonalakat ;

t) hogy a tárgyak *alakját* illetőleg fogalmat nyujtsunk nekik a *három-, négy- és sokszögletüről, a hosszukás négy- szögletüről, téglalak, a gömbölyű, henger-, kúp- és gúlaalaku testekről* stb.

Tévesztett eljárás volna azonban a beszéd- és értelemgyakorlatok tanítását ezek száraz ismertetésével megkezdeni.

Ezeket az ismereteket a beszéd- és értelemgyakorlatok anyagába kell *alkalmilag beszőni*, de a tanító fontosságukat a tanítás egész folyamán annál inkább szem előtt tartsa, mert azokra nemcsak a beszéd- és értelemgyakorlatok további tanításának tartama alatt, hanem a gyermeknek egész iskolai pályáján — sőt azontúl is — állandóan szüksége lesz.

A beszéd- és értelemgyakorlat a gyermek beszélő képességének a fejlesztésére is szolgál, e célból szükséges, hogy a tanító beszédjé minden tekintetben kifogástalan és könnyen érthető legyen ; viszont meg kell követelni a tanu-

lóktól is a tiszta kiejtést és a rövid, de értelmes mondatokban való felelést. A beszéd- és értelemgyakorlat keretében tanított versek és meséknek célja lévén a szókincsüknek gyarapítása és előadási képességüknek gyakorlása, épen azért kiváló gondot kell arra is fordítani, hogy a gyermekek a tanultak értelmét megértsék.

A fentiekből következik, hogy az *iskolai kirándulásnak*, különösen a szemléltető oktatásnál, mily nagy előnye van bármily más mesterséges szemléltetési mód felett. A legközvetlenebb szemléltetés ugyanis a kirándulás alkalmával történik. Kirándulásokat tehát gyakran kell eszközölni. A kirándulások azonban csak akkor járnak haszonnal, ha előre megállapított terv szerint mennek végbe s a látottakat részint a kirándulás közben, részint az iskolában alaposan feldolgozzák.

Általános tapasztalat, hogy a kisegítő-iskolákban a *szám-* Számtan
tan támasztja a legnagyobb nehézségeket; azért ha lehet a szemléltetés fokozásáról beszélni, itt annak a legmagasabb fokát kell alkalmazni. Nem az a cél, hogy a gyermek a számokat tudja, hanem hogy a mennyiségeket ismerje és egymástól meg tudja különböztetni. A tanítandó számkör 1000-ig terjed, lehetőleg szóbelileg. A számtani szemléltetésnél két uton haladhatunk: vagy sokoldalú szemléltetésre, változatosra törekszünk, azaz *változó képeket* használunk, vagy pedig állandókat, a melyeket az összes számtani műveleteknél a többi kizárásával alkalmazunk. Az elsők leginkább bizonyításra, az utóbbiak pedig az emlékezet és gondolkodás támogatására alkalmasak és kiváltképen megfelelnek a kisegítő-iskolákban.

A kézzel való szemléltetés is egy ily *állandó* kép, az ötös csoport, mely bevéődik a gyermek emlékezetébe és tanulás közben alapul szolgál, jelentékenyen megkönnyíti a lélek munkáját.

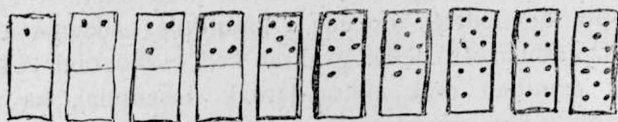
Az ujjakon való szemléltetésnek azonban lényeges hibái, hogy számképei nem elég áttekinthetők; a befoglalás szemléltetése az ujjak gyakorlatlansága miatt nehézkes s hogy csak tízig használható számbavehető eredménynyel.

Szükséges tehát, hogy a számtani műveleteket más állandó képekkel mutassuk be, minél gyakrabban, hogy az

élenk, világos és áttekinthető képek minden számításnál kiinduló pontul szolgálhassanak.

Az állandó számképek helyes megválasztása természetesen nagyon fontos dolog. Legáttekinthetőbbek s leghasználhatóbbak az ötös csoportok szerint fejlesztett állandó számképek. E képek előállítására legalkalmasabbak a pontok (korongok) és golyók; de van erre külön számológép is.

Ebben a rendszerben összeállított számképek a következők:

Hogy mennyire világosak, áttekinthetők és könnyen felfoghatók e számképek, abból is kiténik, hogy egyszerű látásra mind a tízet megjegyezzük. Jó segédeszköz e mellett a gombos számológép.

Minden osztályban kiváló súlyt kell fektetni a pénzeknek és mértékeknek a gyermekek felfogásához alkalmazott ismertetésére, még pedig olyformán, hogy a gyermekek lehetőleg maguk fizessenek és maguk mérjenek.

A szemléltetés a felsőbb osztályokban sem maradhat el.

Erre nézve igen alkalmas a következő eljárás:

Pl. 2:75 Kor. \pm 0:27 Kor. =?

Legelőször is magamhoz veszek 2 Koronát. A 2 Koronát a jobb, a 75 fillért pedig a bal zsebembe teszem. A 27 fillért egy gyermek által adatom át, amely aztán szintén a bal zsebbe kerül, ahol így 102 fillér lesz együtt.

A 102 fillért beváltom egy Koronára s a Koronát a jobb zsebembe teszem s így lesz 3 Kor. és 2 fillérem.

Később a korona említésekor a jobb, a fillér említésekor a bal mellényzsebre mutatunk csupán. Utóbb ez is elmaradhat.

Tankönyvül alkalmas a „Mocnik-Orbók“-féle számtani példatár, vezérkönyvül pedig Kecskés módszertana, mely ezen az alapon van kidolgozva és házi feladatoknál a gyermekek kezébe is adható. Főelv itt is a gyakorlatiasság és a gondolkodás fejlesztése.

A rajztanításnál első sorban a megfigyelő képességet kell nevelni; a tárgyak helyzetének, alakjának, arányainak és színének megfigyelésére és arra kell szoktatni a tanulókat, hogy a látottakat öntudatosan, helyesen fogja fel. E mellett a kezet arra kell képesíteni, hogy a szem által felfogott alakot legalább felismerhetően tudja a papírra lerajzolni.

Rajz és
alaki ismeretek.

Tekintettel kell lenni arra is, hogy a rajzoktatás a kézügyességi oktatást is támogassa s azzal lehetőleg párhuzamosan haladjon. A rajzolás eleinte pont-jelzett rajzfűzetbe történik, később azonban az alakokat pontok nélkül is kell gyakorolni.

A rajzzal az alaki szemléltető oktatás kapcsolatosan tanítatik; a legszükségesebb mértani ismereteket pedig részint a számtannal, részint a rajzzal egyetemben adjuk elő, miközben főleg a közvetlen szemléltetés alapján eszközölt mérésekre terjeszkedünk ki.

Az énekoktatásnál a gyermekek csoportokra osztatnak. Az első csoportba a kisebbek, a második csoportba a nagyobbak. A nagyothalló gyermekeket az ének alól fel lehet menteni. A zenei hallással bírókat azonban ott kell tartani az énekórán.

Ének.

Az éneket az első csoportba járó gyermekek egy hangon gyakorolják. A második csoportban két hangú énekeket is gyakorolnak a gyermekek; magát a dallamot azok is megtanulják, akik a második hangot éneklük.

Az alsóbb fokon tanult énekeket alkalom adtán a felsőbb fokon átismétlik.

Az énektanítást hallási és hanggyakorlatok előzik meg; ezeket a gyakorlatokat minden énekóra elején röviden át kell ismételni.

A vallási énekek a hittan órákon gyakoroltatnak be.

A Hymnus mindkét csoportban: gyakorlandó, az I. csoportban egy, a II. csoportban két versszak.

Az ének és dal szövegét betanuláskor meg kell magyarázni.

A gyengetehetségű gyermekeknek igen sokszor testi-fogyatkozásaik is vannak, melyek leginkább ügyetlen és esetlen testtartásban, hiányos mozgási képességben nyilvánulnak. A *tornatanítás* pedig, különösen, amely a sok moz-

Torna.

gást igénylő tornajátékokat kultiválja, tudvalevőleg nagyban előmozdítja a testi fejlődést és ügyességet, azért arra mindenütt kiváló gondot fordítanak a kiséítő-iskolákban. E részben azonban kellő egyéni mérték alkalmazására kiváló gond és orvosi tanács igénybevétele szükséges. Kétségtelen, hogy a tornának nagy nevelői hatása is van s ha nem megy a kifárasztásig, szellemi üdeséget idéz elő, az akaratot határozottabbá teszi, a figyelmet erősíti, megfontolásra és bátorságra ösztönöz, rendre, engedelmességre és az együttes munkára szoktatja a gyengéket. Természetes tehát, hogy a kiséítő-iskolákban nem érik be a tornaórákon végzett gyakorlatokkal, hanem bizonyos idő után egy jelre abban marad a tanulás, a gyermekek felállanak, néha a padból is kilépnek, karjaikkal, lábaikkal s törzsükkel vezényszóra közös gyakorlatokat végeznek s amikor leülnek, frisebb testtel s élénkebb elmével folytatják a félbeszakított tanulást.

A tornatanításnál a fiúk és a leányok két-két csoportba, a kisebbek és nagyobbak csoportjába osztatnak. Az első csoportot rendszerint az I. II. és III. osztály képezi; a második csoportba a IV—V. és VI-ik osztályosok kerülnek. Azonban itt a gyermekek ügyesség szerint kicserélhetők.

A tornaoktatásnál kiváltképen a rend- és szabadgyakorlatok lépnek előtérbe. A szergyakorlatok kiválasztása a tanító belátására van bízva. A tornajátékok nagy értékűek, ezekre tehát a tornaoktatás keretében kiváló gond fordítandó.

Kéz-
ügyesség. A kiséítő-iskola hasznos polgárokat akar nevelni tanulóiból. Hogy e célját elérhesse, kell, hogy növendékeinek technikai ügyességét is kifejlessze és őket embertársaikkal való együttes munkára képesítse; szóval már az iskolában meg kell velük kedveltetni a *munkát*, az állandóan tevékeny életet. E végből a gyengetehetségű gyermekek gyakorlati életre való előkészítésének egyik fontos tényezője a *kézügyességi oktatás*. Mindamellet meg kell jegyezni, hogy a kézügyességi oktatás nem cél, hanem csak eszköz, melynek segítségével a gyermekeket gyakorlati pályákra előkészítjük, de fontos eszköz a szellemi — gondolkodás, ítélet, szemmérték stb. — erők kifejlesztésének szolgálatában is. A kiséítő-iskolákban aránylag sokféle munkára tanítsuk a növendékeket, vagyis a változatosságra gondot fordítsunk,

nehogy az egyféle munkanem unalmassá váljék. Munka közben az egyes gyermekek hajlamait és képességeit gondos figyelemmel tanulmányozzuk, hogy későbbi életpályájuk megválasztásánál segítségükre lehessünk. A kézimunkát *nem osztályok szerint*, hanem *csoporthoz* osztva tanulják a gyermekek azért, mert sokszor megesik, hogy míg egyik vagy másik tanuló pl. az elméleti tárgyakban alig halad előre, addig a kézimunkában a legelső között tart. Rendesen három csoportba vannak osztva; az I-ben együtt tanulnak a fiúk a lányokkal, a II. és III. csoportban azonban már szétválasztjuk őket.

A legjobb külföldi iskolákban nagy súlyt fektetnek a *kertimunkákra* is. Az iskolának rendszeren a városon kívül kertje van. Minden tanuló a részére kijelölt földet megfelelő útmutatás mellett heti több órai munkával köteles képzelete, akarata szerint megművelni. Ezen kerti munkák *nevelői értéke*, különösen városi gyermekekre nézve igen jelentékeny: a legnagyobb érdeklődéssel és ragaszkodással csüngnek a darabka földön és a maguk ültette növényeken. Az iskolában a tanító beszél és kérdez, a természet iskolájában megfordítva, majd egy növény, egy hajtás, egy állat, a föld sajátsága, a munka, stb. ragadja meg a gyermekek figyelmét és kérdést intéznek tanítójukhoz. Lelkük tehát önkéntelenül megnyilatkozik. Megbecsülhetetlen értéke e munkáknak az is, hogy szeretetteljes odaadást és önkéntelen figyelmet keltenek a gyermekek lelkében. Avagy nem megbecsülhetetlen eredmény-e az, ha a gyermekek lelkében a részvét és szánalom okozta szomorúságot látjuk egy letört virág, vagy esetleg szétaposott ültetvény miatt? Mindezek pedig oly érzelmek, amelyeket felkelteni különben nagyon nehéz. *Minden felállítandó kisegítő-iskola mellé tehát egy kertet is kellene berendezni.*

A kisegítő-iskolában arra is kell törekedni, hogy a növendékeket minél közelebb hozzuk a természethez, a való élülethez; amikor tehát arról van szó, hogy a kisegítő-iskola számára segédeszközöket, *taneszközöket* szerezzünk be, azok kiválasztásánál csakis a természetességre, egyszerűségre és a gyakorlatiasságra szabad és kell tekintettel lenni. Mindig előnyt kell adni azon eszközöknek, a melyeken a tárgyat több ér-

Kerti munkák.

Speciális taneszközök.

zékkel is lehet érzékeltetni; továbbá azoknak, a melyeket a tanulók maguk, vagy azok szeme láttára a tanító készítettek.

A kisegítő-iskolai tanításnál ajánlatosak: 1. *Kelemen Ignác* és *Piper Hermann*-féle irkák. Erős vonalozásuk és ügyesen összeállított fokozatosságuknál fogva jól használhatók. 2. A *Nemes-Horváth*-féle fali olvasó táblák. (Maurer-Kossa). 3. *Wehle*: Vorübungen zum Schreib-Lese-Unterricht schwachbefähigter Kinder. Leipzig. — Igen jó és használható példait az írva-olvasásnál lehet alkalmazni. — 4. *Gertig*: Kartenapparat zum Leseunterricht. Lissa in P. és 5. *Gindler*: Fibula. Mindakettő olvasó készülék, latin betűkkel is használható. Igen praktikus dolgok a gyengeelméjűek intézeteiben és a kisegítő-iskolákban nagyon el vannak terjedve. — 6. Pléhlemezből kivágott *betűminták*. (Rajz után minden bádós elkészíti.) 7. *Fábry*-féle betűszekrény. Magyar találmány; az összes kis és nagy betűket tartalmazza, emellett 30-ig használható számoló-gép is van benne. Az alsóbb osztályokban igen alkalmas eszköz. (Lampel R.-nál.) 8. *Klís Lajos*: Kis számoló-gép. Az orosz számoló-gép, könyvalakban gyöngyökből összeállítva. (K. Temesvárott, Trautmannál.) 9. *Gombos számoló-gép*. Deszkából készült 30×60 cm. nagyságú négyszögű lap; 20 lyuk van rajta, melybe 20 különböző színű (5 fehér, 5 piros, 5 zöld, 5 sárga) gombot lehet rakni. A számképek megkülönböztetésénél és meg rögzítésénél kitűnő szolgálatokat tesz. A kisegítő-iskolák ezen speciális számoló készüléke megrendelhető Berkes Ferencz asztalos mesternél Bpest, VI., Kmety-u. 14. — 10. *Polgár-Padlicska István* Bpest: Gyümölcs utánzatok. E gyűjteménynek természeti hűségénél és kiváló használhatóságánál fogva egy kisegítő-iskolából sem volna szabad hiányoznia. 11. A *szemléltetési képek* megválasztásánál nagy körültekintésre van szükség, mert itt csak a legjobb lehet jó. Igen jól használható pl. a „Cserépy“-féle sorozat nagy része. (K. Lampel R.-nál.) A Hölzel-féle (Bécs) négy évszakot, a várost és az udvart ábrázoló nagy fali képek szintén nagy becsset birnak a gyengetehetségűek oktatásánál. A *Kehr-Pfeiffer-Kull*-féle gyűjteményt a hozzá tartozó magyarázó füzet tette rendkívül becsessé a kisegítő-iskolákban. Hazai gyártmányaink közül meg kell még emlékeznünk a *Stämpfel*-féje képekről,

amelyek kivétel tekintetében semmi tekintetben sem maradnak a külföldiek mögött. (Kaph. Stampfelnél, Pozsony). — 12. Legyen minden iskolának jól felszerelt *maggyűjteménye*. A gabnaféléket szárazon lehet eltenni. — 13. *Dr. Eben*-féle óra (K. Lampelnél) az időbeosztás szemléltetéséhez. — 14. Legyen minden osztályban *tükör* is a beszédtanításhoz. — 15. Legyen továbbá egy kis *állat-, növény- és ásvány-gyűjteménye* is az iskolának. — 16. Igen alkalmasak különösen az előgyakorlatoknál a *Fábry-féle* eszközök az érzékszervek gyakorlásához. (Lampelnél). — 17. Bibliai képek.

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
I. A kiegészítő-iskola tanulói. A kiegészítő-iskola haszna és fontossága	4
II. A kiegészítő-iskolák szervezete	8
III. Nevelés-oktatás	14
IV. A kiegészítő-iskolák tanítói	26
V. Orvosi szolgálat	27
VI. Gondoskodás a kiegészítő-iskolákból kikerült növendékekről.	29
VII. A kiegészítő-iskolák költségvetése.	32
VIII. Irodalom	36
IX. A kiegészítő-iskolákban használt nyomtatványok	39
X. Függelék. A kiegészítő-iskola tanterve	49